

DOWN TO earth

milieu | mensen | meningen

milieudefensie
anders kijken, anders kiezen

Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 5 | april 2014

22

Hoe groen is jouw mobiel?

Gezocht: duurzame metalen

FoE EUROPE

Tegenwicht voor het
machtige bedrijfsleven

COLOMBIA

Leven aan de rand van
een kolenmijn

ED NIJPELS

Waakhond van
het Energieakkoord

Afwachten

Wachten op klimaatverandering. Zo heet de beeldenserie waarmee Isaac Cordal in 2012, als onderdeel van de beeldtentoonstelling Beaufort langs de Belgische kust, commentaar leverde op het onvermogen van politici om te komen tot een effectief klimaatbeleid. De cementen poppetjes van deze in België wonende Spaanse straatkunstenaar duiken al jaren op onverwachte plaatsen in allerlei Europese steden op. De laatste tijd verschijnt zijn werk steeds vaker in sociale media en op internet. Waarschijnlijk omdat de berusting die eruit spreekt zo goed onze houding ten opzichte van klimaatverandering weer spiegelt.

Volgens het recente IPCC-rapport worden de effecten van klimaatverandering echter steeds groter. Als de wereldtemperatuur nog één graad Celsius hoger wordt, krijgen veel unieke en bedreigde ecosystemen, waaronder koraalriffen, en culturen te maken met ernstige gevolgen. Ook neemt de kans op abrupte, onomkeerbare veranderingen toe. Door aanpassingsmaatregelen te nemen kunnen veel risico's worden teruggedrongen, maar zeker niet alle. Voor veel maatregelen is het nodig dat nationale overheden een coördinerende rol spelen, aldus het IPCC. Vooralsnog is daar weinig van te merken.

Tekst Freek Kallenberg Beeld Beeld Beaufort04 - Jimmy Kets

1. Vincent Bijlo, column. 2. Ronella Blijenburg, de Activist. 3. Michiel Bussink, column Recept, freelancer. 4. Kris de Decker, column Lowtech. 5. Marten van Dijk, fotograaf. 6. Wijnand Duyvendak, recensie. 7. Rogier Hörchner, rubriek juridisch. 8. Freek Kallenberg, hoofdredactie. 9. Wendy Koops, redactie. 10. Nienke Oosterbaan, rubriek Doe Het Zelf. 11. Marjan Peters, art-direction en vormgeving. 12. Michael Rhebergen, freelancer, fotograaf. 13. Thomas van Slobbe, column. 14. Liesbeth Sluiter, freelancer. 15. Wim Stevenhagen, cartoon. 16. Myrthe Verweij, kort internationaal, freelancer. 17. Dinand van der Wal, fotografie. 18. Han van de Wiel, freelancer.

Anders kijken

Heb jij dat nou ook? Het gevoel dat er verandering in de lucht hangt? Dat veel wat vanzelfsprekend leek, dat niet langer is? Lange tijd dachten we dat de wereld alleen maar beter zou worden, fijner om in te leven. Inmiddels weten we beter. Zo vanzelfsprekend is dat niet. Grondstoffen en fossiele brandstoffen raken op of zijn steeds moeilijker te winnen. Klimaatverandering leidt tot extremer weer waardoor oogsten vaker mislukken en ecosystemen ingrijpend veranderen. De Verenigde Naties waarschuwen voor (nog) meer conflicten en oorlogen.

Of het ook zover komt, weten we niet. Bovendien hebben we dat voor een groot deel zelf in de hand. Want ondanks deze schaarste en tekorten leven we in een wereld van overvloed. De energie van de zon en de rijkdommen van de natuur geven ons genoeg voor een prettig leven. Ook voor 9 miljard mensen. We moeten er alleen anders naar kijken, anders mee omgaan. Hoe precies weten we (nog) niet altijd, dat moeten we leren. Maar juist dat kan de mens als de beste.

Voor groene journalisten zijn het enerverende tijden. Er gebeurt zoveel, en daar valt zoveel over te zeggen, dat een tweemaandelijks tijdschrift niet voldoende is. Daarom zijn we heel blij met onze vernieuwde website downtoearthmagazine.nl. Hierop plaatsen we regelmatig nieuwe berichten, achtergronden, interviews, beschouwingen en commentaren. Ga vooral vaak kijken en schroom niet om te reageren. Ook jouw inzicht, mening of advies kan ons anders leren kijken én handelen.

Freek Kallenberg, hoofdredacteur

14 “Duurzame energie is geen hobby van enkele fanaten. Het is noodzakelijk”

Volgens Ed Nijpels is het Energieakkoord “een zegen” vergeleken met het “zwabberende” energiebeleid van de afgelopen jaren. Aan de doelstellingen wordt wat hem betreft niet getornd.

24 Duurzame metalen gezocht

Een mobieltje of blikje cola maken van eerlijk en duurzaam gewonnen metalen is moeilijker dan je denkt. Duurzame mijnbouw bestaat niet of nauwelijks. Een aantal initiatieven wil dat veranderen.

21 De Activist

Tafelen met... jou!

Juni wordt de maand van Tafelen met... Milieudefensie organiseert deze actie waarbij mensen gaan koken voor vrienden, familie, collega's of belangstellenden, om meer mensen kennis te laten maken met duurzaam voedsel. De één kookt, de ander levert een financiële bijdrage zodat Milieudefensie haar doelen kan bereiken. Alles onder het mom: Anders koken, anders kiezen. Oftewel: kies met je vork en help de wereld om je heen. In De Activist Mathijs Beijer, Patricia Eikelenboom en Ronald Aalders, drie mensen die gaan tafelen met...

Tekst Ronella Blijenburg Beeld Dinand van der Wal

Colombiaanse bloedkolen 30

Veel van onze steenkool komt uit de open kolenmijn Cerrejón in het noorden van Colombia. Wij hebben daardoor stroom, de inheemse bevolking vooral ellende.

en verder

- 06 Brieven
- 07 Onder Vuur, Commentaar
- 08 Uitgesproken: voedselveiligheid
- 08 Stevenhagen
- 10 Kort Nederland
- 11 Bijlo
- 12 Kort Internationaal
- 22 Nieuw smool voor Milieudefensie
- 33 Lowtech: atlas milieuconflicten
- 38 Boeken: klimaatscepsis
- 39 Media
- 40 Juridisch
- 41 Recept: brandnetelsaus
- 42 Doe het zelf: wildplukken
- 43 Consument: houtstook
- 44 Oproepen en agenda
- 45 Slobbe: lente

Marokkaans zonnepark

Het grootste zonnepark van de wereld wordt gebouwd bij Ouarzazate “een gehucht in de Sahara”, aldus John Stoker in het vorige nummer. Dat klinkt romantisch. De zegeningen van de zon in Ouarzazate zijn echter al eerder ontdekt door de filmindustrie. Er floreren enkele grote filmstudio’s en met regelmaat wandelen bekende internationale filmacteurs door de moderne straten van Ouarzazate, dat geen gehucht is maar een zich snel ontwikkelende stad van zo’n 50 duizend inwoners. De Sahara is ook niet echt om de hoek. Ouarzazate ligt tussen twee bergketens, de Hoge- en de Anti Atlas. Oostelijk van de stad, op een ‘steenworp afstand’ van het nieuw te bouwen zonnepark, stroomt (smelt)water uit de Hoge Atlas in een groot stuwmeer. Een waterkrachtcentrale produceert daar al decennia elektriciteit. Provinciehoofdstad Ouarzazate staat te boek als de poort naar de woestijn, uitvalsbasis voor toeristen die 250 kilometer zuidelijker in de eerste zandduinen een zonnige woestijnbeleving willen hebben. De Sahara ligt dan nog een paar honderd kilometer verder.

Matthijs Blonk

Mest

Michiel Bussink schrijft mooie, heldere en goed onderbouwde artikelen, maar in het artikel over de melktsunami (D2E #20) staat volgens mij één foutje, en één verkeerde aanname. De fout gaat over de mestproductie van melkvee. U stelt dat per kilo melk een kwart kilo mest wordt geproduceerd. Het is veel erger! In werkelijkheid wordt er per kilo melk 3 tot 4 kilo mest geproduceerd. De mestproductie uit de rundveehouderij is per jaar ruim 50 miljard kilo. Delen door de melkproductie

(bijna 12 miljard kilo in 2012). Dan kom je op 4 kilo stront per kilo melk. Melkveehouders vinden dat de stront van de kalveren en het jongvee hiervan moeten worden afgetrokken. Dan kom op je op ruim 3. Ik vind dat onzin. De stront van later in hun leven melkgevend jongvee moet je natuurlijk ook meenemen. Dan de aanname. U verwijst naar het Planbureau voor de Leefomgeving dat stelt dat er 20 procent meer gemolken gaat worden na 2015. De sector zelf zegt dat ook. Was dat maar waar. Het loopt eerder naar bijna

een verdubbeling. Dat zit zo. In Nederland wordt 70 procent van de melk geproduceerd door minder dan 30 procent van de boeren. Het zijn juist deze boeren die nieuwe stallen hebben gebouwd. Het gaat daarbij om stallen die een verdubbeling of soms verdrievoudiging van de productie betekenen. Er komt straks niet 20, maar waarschijnlijk 70 procent meer melk bij. Wat dat voor de dieren en het milieu gaat betekenen laat zich raden. Ook leuk: de staatssecretaris wil dat de melkveehouderij grondgebonden blijft. In Friesland alleen al staan heel veel stallen voor drie tot zeshonderd koeien. Dat levert op deze bedrijven een veebezetting van 3 tot 4 grootvee eenheden (GVE, zeg maar melkkoeien) per hectare. In Brabant zij bedrijven met 6 koeien per hectare. Hoe denkt de politiek deze bedrijven weer in het hok van 1,5 tot 2 koe per hectare te krijgen? Het zal wel weer gaan zoals altijd. De nieuwe maatregelen gelden alleen voor nieuwe gevallen. Er is één troost. De boeren met niet grondgebonden megastallen in de melkveehouderij (alle uitbreiders dus) komen binnen 2 tot 3 jaar in de grootst mogelijke financiële problemen.

Marien Abrahamse

Oude magazines te geef

Bij het opruimen van de spullen op onze zolder kwamen mijn vrouw en ik ook het verleden van Milieudefensie tegen. Vlak na de oprichting van de vereniging, begin jaren zeventig, is er geruime tijd een door ons opgerichte kerngroep in Hoogkarspel actief geweest. Dat lidmaatschap heeft onder andere een doos vol magazines MilieuDefensie opgeleverd. Vanaf het eerste nummer in juni 1972 tot 1992, totaal 174 stuks. Nu kunnen we ze bij het oud papier zetten, maar dat kunnen we eigenlijk niet over ons hart verkrijgen. Daarom: wil jij ze hebben? Laat het de redactie weten.

Ed Horninck en Puck Hornick-Molenaar

Discussieer mee op het web! Op de website kun je elk nummer op artikelen reageren. Zie: downtoearthmagazine.nl

Onder Vuur

Ronde Tafel voor duurzaam rundvlees

In januari kondigde McDonald's aan in 2016 de overgang in te zetten naar duurzaam rundvlees; half maart publiceerde de Global Roundtable for Sustainable Beef (GRSB) een concept van haar 'Principes en Criteria voor Mondiaal Duurzaam Rundvlees'. Daarop kwam veel kritiek: “te vaag

en vrijblijvend”. Gert van der Bijl van Solidaridad, deelnemer aan deze Ronde Tafel, reageert.

Waarom bevatten de Principes en Criteria geen streefcijfers, blijft het auditsysteem vaag en wordt het antibioticagebruik nergens genoemd? “Eén harde richtlijn voor alle betrokken productieregio’s is onwerkbaar; die zijn te verschillend. De Ronde Tafel certificeert niet, maar geeft een leidraad om regionaal uit te werken. Bovendien gaat het hier vooral om vlees uit Noord- en Zuid-Amerika, Canada en Australië, dat grotendeels naar Rusland, het Midden-Oosten en China gaat. Die markt vraagt niet om verantwoorde producten, certificeren van bedrijven is daarom nog geen optie en ook niet het doel van de Ronde Tafel. Het is een vrijwillige samenwerking, in een proces van onderaf.”

Zo’n Ronde Tafel zonder harde standaarden en sancties kan gaan fungeren als rookgordijn: bedrijven poetsen door deelname hun imago op zonder echt te veranderen. “We maken kleine stappen. Veranderingen moeten ergens beginnen, in dit geval bij transparantie.”

Als je bedrijven geen wortel voorhoudt in de vorm van certificering waaraan ze kunnen verdienen, waarom zouden ze dan meedoen? “Ik ben calvinistisch opgevoed, met de boodschap dat de mens geneigd is tot alle kwaad, maar ik denk toch dat de Ronde Tafel als platform, door initiatieven met elkaar te verbinden, impact kan hebben. Je lost er niet alle problemen mee op, je maakt wel een opening. Niets doen is geen optie.”

Maar misschien doet een Ronde Tafel met vage standaarden en controles wel meer kwaad dan goed, omdat consumenten de weg kwijtraken en bedrijven goede sier kunnen maken met niets. Kijk naar de Ronde Tafel voor Verantwoorde Soja: in 2011 ondertekenden een groot aantal partijen een intentieverklaring: 100 procent verantwoorde soja in 2015. Daarna kochten Nederlandse bedrijven beduidend minder dan was afgesproken. “Ontbossing voor soja is in Brazilië wel afgenomen, door een complex van oorzaken: het sojamatorium; omdat veeboeren door betere praktijken grasland overhouden voor soja-teelt; omdat sommige banken geen soja financieren waarvoor is ontbost. Het is een lange weg. Wij proberen bedrijven te begeleiden van zwart naar wit en zijn niet bang voor het grijs daartussen.”

Tekst en beeld **Liesbeth Sluiter**

Commentaar

Mag het licht (altijd) uit?

Eind maart ging de zomertijd in. Tegelijk met Earth Hour, viel me opeens op, maar dat blijkt altijd al zo te zijn geweest. Earth Hour begon in 2007 in Sydney als een simpele, symbolische actie: iedereen dooft een uur lang alle lichten en laat zo zijn betrokkenheid met onze planeet zien. In 2008 sloten allerlei landen zich aan, waaronder Nederland, al probeerde toenmalig minister-president Balkenende dat uit angst voor verstoring van het stroomnet nog tegen te houden.

Inmiddels wordt Earth Hour gesteund door meer dan 150 landen, met onverwachte deelnemers als Iran en Saudi-Arabië. Het succes wordt natuurlijk gedragen door al die gezichtsbepalende gebouwen en monumenten die meewerken. Dat normaliter in volop licht badende gebouwen als het Empire State Building, de Taj Mahal of de Eiffeltoren in één keer helemaal donker worden blijft prachtig om te zien.

Wie de foto's van al die wereldmonumenten tijdens Earth Hour naast elkaar legt zal opvallen dat de omgeving van die “landmarks” vaak toch nog vrij licht is. Of dat nu komt door wensballonnen die in de lucht worden gelaten door enthousiastelingen, aangerukte waxinelichtjes en ledlampjes, of door het verkeer dat gewoon blijft voortrazen. De organisatie roept bovendien nadrukkelijk op dat de veiligheid niet in het geding mag komen, dus straat- en buitenverlichting blijven aan.

Wat ik me daarom afvraag: waarom gebeurt dit alleen tijdens Earth Hour? De Petronas Twin Towers in Kuala Lumpur gaan het hele jaar door om middernacht op de nachtstand. Als met een jetlag worstelende en dus licht slapende toerist werd ik zelfs wakker van de plotselinge duisternis. Jetlags, maar ook de wisselingen van winter- en zomertijd maken duidelijk hoe groot de invloed van licht is op het bioritme van onszelf en andere organismen. Na de overgang op de zomertijd is er een piek van hartaanvallen en ongelukken en worden er meer aangereden dieren langs de snelwegen gevonden. Lichthinder is iets wat serieus genomen moet worden.

Als Earth Hour één ding glashelder maakt, is het wel dat er op een groot deel van de wereld bizar veel onnodig licht wordt gebruikt en dat daaraan vrij gemakkelijk iets is te doen. Zet al die contacten die nu zijn gelegd in om al die prachtig uitgelichte grote gebouwen iedere nacht in duisternis te hullen. Maak van het jaarlijkse Earth Hour een dagelijkse Earth Night. Snoer je meteen de criticasters de mond die mopperen dat Earth Night geen enkele energiebesparing oplevert.

Wendy Koops, redacteur

“We kunnen het toezicht op voedsel niet aan het bedrijfsleven overlaten”

Dat zegt journalist Marcel van Silfhout, schrijver van het recente boek *Uitgebeend – hoe veilig is ons voedsel nog?*

Tekst Michiel Bussink Beeld Wim Stevenhagen

Een onafhankelijke en ook internationaal gerespecteerde hoeder over de veiligheid van ons voedsel. Dat was de Keuringsdienst van Waren tot 2003. Maar na een jarenlange CDA-lobby haalde het tweede kabinet Balkenende de dienst weg bij het ministerie van Volksgezondheid. Om het bij dat van Landbouw (dat later opging in Economische Zaken) onder te brengen, dat vooral oog heeft voor exportbelangen. Een litanie aan bezuinigingen en reorganisaties kwam er bovenop, waardoor de huidige Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) “tot op het bot is uitgehold”. Dat concludeert journalist Marcel van Silfhout in zijn recente boek *Uitgebeend – hoe veilig is ons voedsel nog?*. Er wordt onvoldoende gecontroleerd op bacteriële besmettingen, diergeneesmiddelen, hormonen, antibiotica, ontsmettingsmiddelen en chemische bestrijdingsmiddelen in ons voedsel.

Hoe veilig is ons voedsel nog in vergelijking met tien, vijftien jaar geleden?
“Een goeie vraag, maar moeilijk te beantwoorden. Het toezicht is zo uitgekleeft en niet-functionerend, dat we het zicht kwijt zijn om die vraag te kunnen beantwoorden. De risico’s zijn zeker toegenomen. Of mensen in de praktijk ook echt zieker worden, is moeilijk te zeggen: we weten het niet, omdat het niet meer goed wordt onderzocht. Niet meten is niet weten, gissen is missen. Dat is het gevolg van beslissingen die vanaf de kabinetten Balkenende zijn genomen. Het idee was: het toezicht- en controlesys-

teem is niet meer nodig, we kunnen het wel aan het bedrijfsleven toevertrouwen.”
In hoeverre is dat een probleem?
“Dat is een megagroot probleem. Ik beschrijf in mijn boek voorbeelden van mensen die na het eten van met E.coli besmet vlees niet meer kunnen lopen, de ernstige gevolgen van salmonellabesmetting op zalm in 2012, de gevaren van antibioticaresistentie, vogelgriep, Q-koorts. De landbouw zit nu op een vulkaan die een keer explodeert. Dat kan zo niet langer, vanwege de volksgezondheid en daarmee paradoxaal genoeg ook vanwege de exportbelangen.”

Wat is de belangrijkste oorzaak van de problemen? Dat het voedselsysteem zo internationaal en mede daardoor ingewikkeld is geworden: hamburgers van vlees uit vier landen, zalm uit Noorwegen via Griekenland naar Nederland, paardenvlees uit alle hoeken en gaten, en ga zo maar door? Of is het gebrek aan toezicht en controle het probleem?
“Allebei. We kunnen toezicht en controle niet aan het bedrijfsleven overlaten. NVWA is een totaal vermolmd organisatie. Die moet opnieuw van de grond af aan worden opgebouwd en volkomen los komen te staan van het ministerie van Economische Zaken. Terug naar het ministerie van Volksgezondheid is inmiddels ook een slecht idee: de ministers daar – eerst Klink en Hogervorst en nu Schippers – hebben zich helemaal niet ontfemd over volksgezondheid en voedsel, terwijl het tot hun kerntaken behoort.

We hebben onafhankelijke deskundigen nodig, zowel generalisten als specialisten. Je moet kijken naar waar de grootste risico’s zitten en daar dan met expertise gaan kijken, met een koffertje met onderzoeksmateriaal. Fysiek dus, in plaats van zoals nu vooral gebeurt; vanachter een computer bekijken of bedrijven voldoen aan protocollen. Er is op dit moment geen tegenmacht meer die de kant van de consument en de volksgezondheid kiest.”

Kort na verschijning van je boek kwam de Onderzoeksraad voor Veiligheid met het rapport Risico in de vleesketen, waarin ook geconcludeerd wordt dat de veiligheid van het Nederlandse vlees niet gewaarborgd is. Een bevestiging van jouw bevindingen?
“Het is voor een groot deel déjà-vu, gesneden koek. Maar na tweederde van het rapport kwam ik ook nieuwe dingen tegen, waarvan ik van mijn stoel viel; het is eigenlijk nog erger dan gedacht. Neem de jaarlijkse vijftien miljoen ton slachtafval: een enorme handelsstroom waarvan niemand blijkt te weten waar die heengaat.”

Maar de aanbevelingen van de Onderzoeksraad zijn vervolgens nogal vaag. Er wordt bijvoorbeeld niet geadviseerd om de NVWA weer weg te halen bij het op exportbelang gerichte Economische Zaken. Misschien niet zo verwonderlijk want de voorzitter van de Onderzoeksraad, Tjibbe Joutstra, was destijds als secretaris-generaal bij Landbouw de drijvende kracht achter de ‘boerenoorlog’, de gewonnen strijd

om de Keuringsdienst van Waren bij Landbouw onder te brengen.
“Bij de aanbevelingen had wel wat meer peper en zout gemogen. Er staat wel in dat er een scheiding moet komen tussen keuring en toezicht, zoals dat vroeger ook gebeurde, maar inderdaad niet dat de NVWA weg moet bij Landbouw. Ik herinner me dat ik in een zaaltje met oud-medewerkers van de Keuringsdienst van Waren zat toen bekend werd dat Tjibbe Joutstra de vleessector ging onder-

zoeken: ‘Door de groot-commandeur van de boerenoorlog!’, werd er smalend geroepen.”
Wat is je advies aan consumenten?
“Meer bewustzijn, stemmen met de portemonnee. Ik koop zelf geen plofkip meer, alleen nog biologisch, het liefst van producenten uit de buurt. Biologisch vlees is niet per se altijd veiliger: biologische kippen kunnen soms zelfs vaker besmet zijn met salmonella, omdat ze meer buiten lopen. Toch denk

ik dat biologische boeren beter bezig zijn omdat ze een bewustere bedrijfsvoering hebben. Ze zijn niet alleen bezig met zo goedkoop mogelijk produceren. Door meer verbinding met producenten krijgen we kortere en dus meer overzichtelijke ketens. Ook goed voor de werkgelegenheid en het vakmanschap. En daar wil ik best voor betalen.” □
Uitgebeend – hoe veilig is ons voedsel nog?
is verschenen bij uitgeverij Oostenwind.

“Er is op dit moment geen tegenmacht meer die de kant van de consument en de volksgezondheid kiest”

Kamer misleid over kosten recycling

Het besluit om statiegeld op grote plastic flessen per 1 januari 2015 af te schaffen berust op onjuiste gronden. Dit blijkt uit een rapport van het onderzoeks- en adviesbureau CE Delft. Een van de belangrijkste argumenten om het statiegeldsysteem af te schaffen was dat dit een flinke kostenbesparing zou opleveren. Maar uit het rapport blijkt dat de kosten van het huidige statiegeldsysteem ongeveer 50 procent lager zijn dan ten tijde van de besluitvorming werd gesteld. Gemeenten en Kamerleden baseerden zich in 2012 op een rapport van Wageningen UR, opgesteld in opdracht van de frisdrank industrie. Volgens Tomra Systems, leverancier van emballage-systemen, zijn gemeenten en Kamerleden “ernstig misleid

door de WUR-rapportage”. Het bedrijf overweegt stappen te ondernemen tegen de opsteller van het WUR-rapport. Recycling Netwerk vindt dat “het bedrog” moet leiden tot een bezinning op de aanpak van het milieubeleid voor verpakkin-gen. “Keer op keer is gebleken dat de recyclingpercentages die worden gerapporteerd door bedrijven en hun uitvoeringsorga-nisaties niet helemaal of helemaal niet deugen”, zegt voorzitter Robbert van Duin. Kritische geluiden vanuit milieuorganisaties en overheidsdiensten zoals de Milieu-inspectie werden structu-reel weggewuifd. Volgens Van Duin wordt het tijd dat “na bijna twintig jaar gerommel de grote invloed van belanghebbende bedrijven op het verpakkingenbeleid sterk wordt beperkt”.

Cuadrilla toch aansprakelijk schade schaliegasboringen

Nadat Milieudefensie op basis van documen-ten, opgevraagd via een WOB-verzoek, be-kend had gemaakt dat minister Kamp (EZ) geen garantie heeft dat het Britse bedrijf Cuadrilla financieel aansprakelijk kan worden gesteld voor eventuele schade bij schaliegas-winning, dook er toch plotseling een zogehe-ten *Parent Company Guarantee* op waaruit het tegendeel bleek. Waarom het document

ontbrak op de documentenlijst die Milieu-defensie eerder via de Wet Openbaarheid van Bestuur (WOB) ter inzage heeft gekregen, wist het ministerie niet. De financiële garant-stelling geldt echter alleen voor het dochter-bedrijf van Cuadrilla dat in Brabant gaat boren, en niet voor geplande boringen in de Noordoostpolder. “Dat er blijkbaar toch af-spraken zijn gemaakt is goed om te weten”,

aldus Ike Teuling van Milieudefensie. “Vooral voor omwonenden, die zich al langer afvragen of zij straks, net als de Groningers, in onzeker-heid verkeren zodra er in hun omgeving risico-volle schaliegasboringen plaats zullen vin-den.” Wel vindt Teuling het verontrustend dat je eerst naar de media moet stappen voordat het ministerie of Cuadrilla dit soort belangrij-ke informatie prijs geeft.

‘Nucleaire topbijeenkomst symptoombestrijding’

Volgens het Landelijk Platform tegen Kernenergie hield de Nuclear Security Summit, die ons land twee dagen lang over-heerste, zich vooral bezig met symptoombestrijding. Op deze top werd gesproken over maatregelen om het nucleair terrorisme tegen te gaan, maar volgens het platform bleef de werkelijke oorzaak van deze toename van beschikbaar nucleair materiaal onbesproken. Die toename wordt namelijk in belangrijke mate veroorzaakt door de nucleaire industrie en de ‘vreemdzame’ kern-energie. Door de omvangrijke kernenergie-industrie zijn splijtbare materialen geschikt voor nucleaire bommen niet moeilijk te ver-krijgen. In plaats van hier aandacht aan te besteden werd als onderdeel van de nucleaire top in de Beurs van Berlage in

Amsterdam de Nuclear Industry Summit gehouden, een bijeen-komst van de nucleaire industrie. “Het is een gotspe dat als offici-eel programma-onderdeel van een bijeenkomst van wereldleiders die tot doel heeft de toegang van terroristen tot nucleaire tech-nologie tegen te gaan, een bijeenkomst georganiseerd wordt om die materialen en technologie te verspreiden. Nog erger is dat het ministerie van Economische Zaken zelfs als sponsor van de Summit optreedt en minister Kamp hoogst persoonlijk de Beurs komt openen”, aldus het platform. Op 24 maart protesteerden zij daarom bij de ingang van de Beurs van Berlage. Ook bij de kern-reactor in Petten en bij Urenco in Almelo werd tijdens de top door enkele tientallen mensen geprotesteerd.

+++ Milieudefensie en andere milieuorganisaties blij met het **behoud van de dierrechten**, het stelsel waarmee er grenzen worden gesteld aan het aantal varkens en kippen dat we in Nederland mogen houden +++De snelheid op de A13 bij Overschie en op de A10 West bij Amsterdam is met ingang van 29 maart **terug van 100 naar 80 kilometer** per uur +++Het Nederlandse parle-ment wil een verbod op het **vervoer van zware olie** door het Arctisch gebied ++ Nieuw onderzoek Milieudefensie: Rabobank blijft miljoenen van Nederlandse spaarders investeren in het **Indonesische palmoliebedrijf** dat tegen alle afspraken in door blijft gaan met de exploitatie van een illegale palmolieplantage in Indonesië +++

Foto: Milieudefensie/Michiel Wijnbergh

Astmadam
Spelfoutje, of 1 aprilgrap? Dat laatste, maar wel met een serieuze boodschap. De luchtvervuiling in grote steden leidt tot veel gezond-heidsklachten, waaronder astma. Milieudefensie plaatste daarom samen met het Longfonds Amsterdam en bewonersplatform Adem op de Dam de grote rode en witte letters die gewoonlijk ‘I Amsterdam’ spellen midden op de Dam. Alleen staat er nu dus: ‘I Astmadam’. Dit om de gemeentepolitiek op te roepen maatregelen te nemen tegen de uitstoot van vervuilde lucht door met name het autoverkeer.

Volledig duurzame energie in 2030

Het is mogelijk om voor 2030 vrijwel volle-dig over te stappen op duurzame energie, en niet pas in 2050 zoals het kabinet van plan is. Dat stelt Urgenda in het rapport *Nederland 100% duurzame energie in 2030*. Volgens de actieorganisatie voor duurzaam-heid en innovatie kan een duurzame ener-gievoorziening worden gerealiseerd door anders te gaan wonen, reizen, eten, consu-meren en produceren en energie anders op te wekken. Om de energievoorziening volledig duurzaam te kunnen maken is een energiebesparing van 50 procent in twintig

jaar over alle sectoren noodzakelijk. Daar-naast moeten in die periode bijna alle be-staande gebouwen energieneutraal worden gemaakt, mensen in Nederland vaker met deelauto’s en (nieuwe) vormen van open-baar vervoer gaan reizen en hun auto (als die er nog is) de komende twintig jaar inwis-selen voor een elektrische. Ook moeten we meer plantaardig voedsel gaan eten dat voornamelijk regionaal geproduceerd is. De tuinbouw en het bedrijfsleven moeten gaan besparen en deels over op duurzame ener-gie. De overgebleven energievraag zal in

eerste instantie opgelost worden met zonne- en windenergie. Met behulp van nieuwe technieken zal er tevens op termijn geen biomassa meer ingezet hoeven te worden. Volgens Urgenda zijn de technieken en de mensen voor deze transitie aanwezig. Bouwen aan een duurzame energievoorzie-ning levert bovendien minimaal 150 duizend banen op. “Er wordt vaak vanuit gegaan dat er minstens veertig jaar nodig is om een omslag te maken. Maar onder druk wordt alles vloeibaar”, aldus Urgenda. “We hebben simpelweg geen veertig jaar.”

Illustratie: Renée Gubbels

...meneer Wijfel

“Wijfel...”
“Dag meneer Wijfel, met Vincent Bijlo.”
“O nee toch, u gaat toch niet aan mijn hoofd zeu-ren hè, met uw correcte milieugedoe, anders hang ik onmiddellijk op.”
“Nee nee, wees niet bang meneer Wijfel, ik wilde u even wat voor-leggen. Er is onlangs door wetenschappers aangetoond dat de kli-maatverandering invloed heeft op het temperament van de mens. Daar bent u het als scepticus neem ik aan niet mee eens?”
“Hè? Hoezo niet, wat is dat nou weer voor lariekoek?”
“We kennen u als een zeer aimabele, open, rustige en stabiele man.”
“Mij? Waar hebt u het in godsnaam over, ik kan mijn tijd wel be-ter gebruiken.”
“Nou, ik heb het over dat rapport, dat niet klopt.”
“Nee, klopt niets van, broddelwerk, die opwarming wordt A al he-lemaal niet door de mens veroorzaakt en B...”
“Ja, gaat u verder meneer Wijfel, ik luister.”
“En B: Nee niks B, het is gewoon niet waar.”
“Maar wie A zegt moet ook B zeggen.”

“Hou op met dat geïnsinueer van u, menselijke activiteiten heb-ben niets met de klimaatverandering te maken.”
“Daar gaat het ook niet om meneer Wijfel, het gaat om het effect van de klimaatverandering op het temperament.”
“Maar u doet net alsof het allemaal onze eigen schuld is, jawel, jawel, dat doet u wel! Terwijl er maar één vulkaan hoeft uit te bar-sten, en wat dacht u van de veestapel en de rijstvelden, hè, hè, hè?”
“Die hebben toch alles te maken met menselijke activiteiten me-neer Wijfel?”
“Ik dacht wel dat het daar weer op uit zou draaien. Uw apocalypti-sche visioenen komen mij de keel uit, u bent net een gelovige, maar dan in de opwarming. Ik... maffia, dat zijn jullie, milieumaf-fia, ik mag me niet meer opwinden van de dokter, ik heb al twee infarcten gehad, weet je hoe dat komt, door jou Bijlo, door jou!”
“Maar meneer Wijfel, meneer Wijfel... Opgehangen. Hiermee is aangetoond dat de conclusies van de wetenschappers juist zijn.”

Vincent Bijlo

PERU

Milieugevolgen seismische tests niet meer onderzocht?

Investerings in Peruviaanse olie- en gassector moeten worden versneld, vindt energie-minister Eleodoro Mayorga Alba. Om dat te stimuleren zouden voor seismische tests, die aan proefboringen vooraf gaan, voortaan geen milieueffectrapportages meer gemaakt hoeven te worden. In de meeste gevallen zou kunnen worden volstaan met een lichtere ‘verklaring’. Het ministerie voor Milieu

maakte in een reactie duidelijk dat de wetswijziging nog geen voldongen feit is. Volgens de Peruviaanse ombudsman en het Instituto de Defenso Legal hebben juist de seismische tests, waarmee potentiële boor-gebieden verkend worden, de meeste im-pact op inheemse groepen in het Amazone-gebied. Het gaat bij de tests vaak om grote stukken land, honderden werkers en het on-

dergronds tot ontploffing brengen van ex-plosieven. “Een milieueffectrapportage is onmisbaar bij het vooraf consulteren van be-trokken bevolkingsgroepen. Zonder zo’n MER hebben zij geen informatie op basis waarvan ze zich een mening kunnen vor-men”, stelt advocaat Ruiz Molleda van het Instituto in *The Guardian*. Bron: The Guardian

AUSTRALIË

‘Vleermuizen’ blokkeren kolenmijn

Mijnwerkers van de Boggabri kolenmijn werden in februari geconfronteerd met een bijzonder tafereel. Twee als vleermuis uitgedoste klimmers hingen een groot spandoek aan een installatie van de dag-bouw mijn. De activisten protesteerden hiermee tegen de uitbreidingsplannen van de mijn in een gebied waar de kwetsbare grootoorvleermuis en andere bedreigde diersoorten leven. “Mijnbouwbedrijf Ide-mitsu schept op over compensatiemaatre-

gelen, maar deze ecosystemen kun je niet simpelweg vervangen met een lappende-ken van braakliggende landbouwgronden en ondermaatse herstelgebieden”, vindt Helen War, woordvoerder van Leard Fo-rest Alliance. De vleermuisactie was volgens haar niet de laatste. “Ons protest tegen deze open kolenmijn is standvastig. We stoppen niet voordat dit bos beschermd is.” Bron: Front Line Action on Coal

TSJECHIË

Juridische overwinning voor bosactivisten

Een blokkade als protest tegen boskap in het Tsjechische natuurpark Šumava was legaal en legitiem. Dat hebben rechters drie jaar na dato bepaald. Hnutí DUHA, de Tsjechische zusterorganisatie van Milieudefensie, is blij met de uitspraak. “Deze uitspraak legitimeert geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheid omwille van het algemeen belang”, stelt de

milieuorganisatie in een reactie. Het Šumava-park omvat een van de grootste stukken wildernis in Centraal-Europa. In het gebied komen de bedreig-de lynx en het auerhoen nog voor, en menselijke activiteiten worden er tot een minimum beperkt. Toen 280 hectare van het bos bedreigd werd, gingen honder-den milieuactivisten over tot blokkades

om de kap te voorkomen. Dankzij de acties werd er aanzienlijk minder gekapt, maar 32 hectare bos moest er toch aan geloven. Het Šumava-park wordt intussen nog steeds bedreigd. Volgens wetsvoor-stellen kunnen delen van het bos be-stemd worden voor skigebieden en grootschalige boskap. Bron: Hnutí DUHA/ FoE Tsjechië

FRANKRIJK

Boete voor biologische wijnboer

De Franse wijnboer Emmanuel Giboulot is veroordeeld tot een boete van 500 euro om-dat hij weigert insecticiden te gebruiken in zijn biologische wijngaard in de Côte d’Or. Het gebied worstelt met een door de dwergcicade verspreide epidemie van gou-den vergelingsziekte. Om de druivenziekte een halt toe te roepen heeft de prefect be-strijding van de dwergcicade verplicht ge-steld. “Het probleem is dat zelfs het minst vervuilende insecticide, het middel dat is

toegestaan in de biologische teelt, ook bijen en andere nuttige fauna doodt”, schreef Gi-boulot in een verklaring. De wijnboer noem-de talrijke voorbeelden van ecologische ma-nieren om de dwergcicade te bestrijden. Het meest opvallend is dat de cicadelle niet eens voorkomt in deze streek en daar volgens lo-kale bronnen niet isesignaleerd. De rechter in Dijon had geen oren naar die uitleg en legt een boete op van 1000 euro, waarvan de helft voorwaardelijk. Dat lijkt mee te val-

len omdat Giboulet door zijn weigering een gevangenisstraf van zes maanden plus een boete van 30 duizend euro riskeerde. Deson-danks gaat hij in hoger beroep. De zaak doet heel wat stof opwaaien in wijnland Frankrijk. Een online petitie tegen het proces verza-melde meer dan een half miljoen handteke-ningen. Bronnen: Institut pour la Protection de la Santé Naturelle; Bioforum Vlaanderen, Duurzaam Nieuws

DR CONGO

OESO onderzoekt klacht WWF over oliebedrijf

Met zijn activiteiten in het Virunga-park in de Democratische Republiek Congo schendt het Britse oliebedrijf Soco Internati-onal regels voor verantwoord ondernemen. Het World Wildlife Fund (WWF) diende een klacht van die strekking in bij het Britse Nationaal Contactpunt (NCP), dat toeziet op naleving van de OESO-richtlijnen voor multinationals. Volgens WWF zijn bewoners niet goed ingelicht over de risico’s van de ge-plande oliewinning en hebben Congolese veiligheidstroepen een sfeer van angst en intimidatie gecreëerd. Daarnaast mis-

bruikt Soco mazen in de wet om toch te kunnen boren in het natuurpark, en negeert het bedrijf de oproep van UNESCO om het gebied ongemoeid te laten. Tenslotte maakt Soco niet duidelijk hoe het mensenrechtenschendingen wil voorkomen. NCP neemt de klacht van WWF serieus en gaat onderzoeken of Soco inderdaad in strijd met de OESO-richtlijnen handelt. Als Soco daarmee instemt bemiddelt het NCP tussen beide partijen over mogelijke oplossingen. Bron: Britse overheid

Japan moet walvisjacht staken

De walvisvaart van Japan kan niet meer onder de dekmantel van de wetenschap doorgaan. Het Internationaal Gerechtshof heeft geoor-deeld dat het land de jacht op walvissen voorlopig een halt moet toe-roepen. De jacht op deze met uitsterven bedreigde zoogdieren is ver-boden, behalve als die bedoeld is voor wetenschappelijke doeleinden. Japan maakt al jaren gretig gebruik van deze mogelijkheid. Het on-derzoek zou onder meer een goed beeld geven van de populatie walvissen. Daarnaast wil de Japanse regering aantonen dat duurzame walvisvangst mogelijk is. Ondertussen wordt het vlees van de walvissen gebruikt voor dure sushi, voor walvisbiefstuk en -bacon en voor lunch van schoolkinderen. Marktwaarde: 14 miljoen euro. Japan zegt zich neer te leggen bij het verbod. De jaarlijkse walvisjacht is echter net voorbij. Volgend jaar moet rond de aanvang van het nieu-we jachtseizoen in januari blijken of Japan een maas in de wet heeft gevonden om op kleinere schaal door te gaan.

+++ **Gambia:** briketten van pindadoppen moeten boskap voor keukenvuurtjes tegengaan +++ **Ethiopië:** Ogadenvolk mogelijk van land verdreven voor gaswinning, vanwege militarisering gebied nauwelijks kans de situatie te onderzoeken +++ **Zuid-Afrika:** Staatsbe-drijf Eskom wil uitzondering op ‘te strenge’ fijnstofregels voor haar kolencentrales +++ **Senegal:** Witte zaagbaars bijna uitgestorven, toch blijft supermarktketen Casino de vis verkopen +++ **Ecuador:** Chevron wint rechtszaak in VS tegen veroordeling tot miljardenboete, en hoeft boete om vervuiling in Ecuador nog niet uit te betalen +++ **Verenigde Staten:** Een derde van de biologische boeren heeft

last van besmetting door nabijgelegen GMO-akkers. Van mais en soja wordt in de VS inmiddels ruim 90 procent als GMO-gewas verbouwd. +++ **Afghanistan:** Milieuagentschap luidt noodklok over watertekorten +++ **Frankrijk:** Organisatiecomité van protesten tegen vliegveld bij Nantes betreurt escalatie demonstratie, verklaart door te gaan met geweldloos verzet +++ **Verenigde Staten:** San Francisco doet plastic waterflesjes in de ban, te beginnen op gemeentelijke locaties +++ Bronnen: AllAfrica/The Point, IPS, eNCA, Greenpeace Afrika, NOS, China Dialogue, Airportwatch en Grist

Lang hoefde Ed Nijpels niet na te denken toen SER-voorzitter Wiebe Draijer hem vorig jaar zomer vroeg onafhankelijk voorzitter te worden van de Borgingscommissie van het Energieakkoord. “Ik was op werkbezoek bij Google in de VS toen Draijer me hardnekkig bleef bellen. Omdat hij me overviel met de vraag vroeg ik een dag bedenktijd. Maar eigenlijk wist ik toen ik ophing al dat ik het zou doen.” Nijpels lijkt de juiste man voor deze klus. Als voormalig VVD-leider, minister, commissaris van de koningin, burgemeester en voorzitter van talloze organisaties, waaronder het Wereld Natuur Fonds en Milieu Centraal, beschikt hij over veel bestuurlijke ervaring, contacten en aanzien. Bovendien zet hij zich al decennia in voor het klimaat. Als minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu in het kabinet Lubbers-II organiseerde hij in 1989 de eerste mondiale klimaatop in Noordwijk. Niet veel later werd hij goodwillambassadeur voor het klimaatbeleid van de Verenigde Naties om “mensen ervan te overtuigen dat klimaatverandering écht een probleem is”. De afgelopen jaren stak hij zijn kritiek op het “ambitieuze en zwabberende energiebeleid” niet onder stoelen of banken. Het Ener-

gieakkoord ziet hij daarom als “een zegen” waaraan hij graag zijn steentje bijdraagt. Dat het hem momenteel vier dagen per week kost, in plaats van de beloofde ene dag, neemt hij voor lief. “Het is zinvoller werk dan veel andere zaken waarmee ik bezig ben.”

Doelstellingen

“Ik ben een soort waakhond”, zegt Nijpels over zijn voorzitterschap van de Borgingscommissie waarin alle 47 organisaties die het Energieakkoord hebben ondertekend zitting hebben. “Het is een platform waarbij we elkaar scherp houden, signaleren waar het mis gaat, kijken waar moeten we ingrijpen, maar vooral bewaken dat de maatregelen worden uitgevoerd.”

Dat zijn er nogal wat namelijk, meer dan 175. “Verschillend in gewicht en belang, maar ze moeten wel allemaal gebeuren”, benadrukt Nijpels.

De afspraken zijn onderverdeeld in vijftien domeinen, zoals wind op zee, wind op land, vervoer, glastuinbouw. Elk domein heeft een coördinator die afkomstig is van een van de 47 organisaties. “Ik moet ervoor zorgen dat iedereen zijn huiswerk doet en dat er genoeg voortgang wordt geboekt in het maken van afspraken. Daarnaast moeten het Energie Onderzoekcentrum Nederland en Plan-

bureau voor de Leefomgeving narekenen of de gemaakte afspraken daadwerkelijk bijdragen aan de doelstellingen. Zodat we weten of het genoeg is of dat we moeten bijsturen.”

Kort samengevat zijn dit de doelstellingen uit het akkoord: 20 procent energiebesparing in 2020 ten opzichte van 1990 en 16 procent duurzame energie in 2023. Een mooi resultaat, vonden de ondertekenaars en een meerderheid in de Tweede Kamer. Veel te weinig ambitieus, vonden critici. Vooral op de ‘geringe’ besparingsambitie was veel kritiek. Waarom moest de energie-intensieve industrie niet meer besparen? En waarom werd de kolenbelasting afgeschaft? Begrijpt Nijpels deze kritiek?

“Ik beschouw het akkoord als een gegeven”, antwoordt Nijpels diplomatiek. “Ik heb zelf niet aan de onderhandelingen deelgenomen. Er is een aantal compromissen gesloten en dat heeft onder andere tot gevolg dat er voor de energie-intensieve industrie geen generieke normen zijn vastgesteld. De slechte economische situatie en de hoge energieprijzen spelen hierbij een rol. We moeten ambitie tonen maar tegelijkertijd niet blind zijn voor negatieve economische- en werkgelegenheidseffecten van bepaalde maatregelen. Dat betekent overigens niet dat deze bedrijven achterover kunnen leunen. Bedrij- →

“De energietransitie mag best wat kosten”

Ed Nijpels is de "waakhond" die erop toeziet dat de afspraken van het SER-Energieakkoord worden nageleefd en de doelstellingen worden gehaald. Daaraan wordt wat hem betreft niet getornd, ook als dat pijn doet of geld kost. “Als ik enige sympathie opbreng voor gevoeligheden is het eind zoek.”

Tekst **Freek Kallenberg** Beeld **Dinand van der Wal**

→ ven moeten wel degelijk hun uitstoot beperken, daar zijn ze ook hard mee bezig. Natuurlijk kan het altijd sneller en beter, maar ik vind het al wonderlijk dat er een energie-akkoord ligt. Als u mij een jaar geleden had gevraagd of de milieubeweging het voor elkaar zou krijgen dat er vijf kolencentrales worden gesloten had ik mijn hoofd daarvoor niet durven verdedden.”

Tijdens de onderhandelingen trapte vooral het bedrijfsleven vaak op de rem. Waarom eigenlijk? Bouwend Nederland zat ook aan de onderhandelings tafel. De bouwsector zou toch moeten staan te springen om alle huizen al in 2030 energieneutraal te maken? Daar ligt een enorme markt. “Dat klopt en er ligt nu ook nog een pot van 300 miljoen euro te wachten. De bouwsector zou zich wat pro-actiever op kunnen stellen. De consument komt niet uit zichzelf in beweging, dus moet je als bouwbedrijf met een gericht aanbod komen en de consument ontzorgen. Die wil immers niet om 5 uur thuis komen en dan nog eens uitgebreid gaan zitten rekenen. Die wil dat de aannemer om 6 uur aanbelt en zegt: ‘mag ik een kwartiertje naar uw woning kijken, dan heb ik een aantal besparingsadviezen’. Natuur en Milieu heeft nu wel een prachtige campagne (Nijpels doelt op de slimwoner-campagne, FK), maar dat zijn geen bouwvakkers. Maxime Verhagen van Bouwend Nederland zou deze campagne moeten voeren. Daar ga ik hem ook op aanspreken.”

Op het gebied van mobiliteit zijn er alleen doelstellingen geformuleerd voor energiebesparing en vermindering van de CO₂-uitstoot. Afspraken over de maatregelen waarmee dat gerealiseerd moet worden ontbreken omdat men het daarover niet op tijd eens kon worden. Gaat dat alsnog lukken? “Ze zullen wel moeten! Ik heb Pieter van Geel gevraagd de vervoerstaafel voor te zitten en die gaat mij in juni laten weten wat de afspraken zijn. Natuurlijk is het heel inge-

wikkeld, automobilititeit ligt in de samenleving heel gevoelig. Maar als ik enige sympathie opbreng voor die gevoeligheden is het eind zoek. Bovendien is het geen SER-akkoord. De dames en heren hebben het met elkaar afgesproken, ze hebben samen op de foto gestaan... dus daar zal ik ze aan houden.”

En als ze er niet uitkomen? “Dan komen er wettelijke maatregelen om alsnog de afgesproken doelstellingen te realiseren. Dat is zo afgesproken en dat geldt voor het hele Energieakkoord.”

Een belangrijk doelstelling is 20 procent energiebesparing in 2020. Dat is 100 petajoule (PJ), ongeveer het jaarlijkse energieverbruik van 1,5 miljoen huishoudens. Volgens berekeningen van het ECN en PBL wordt dat alleen gerealiseerd als alle maatregelen en voornemens uit het akkoord goed uitpakken. Dat wordt nog een hele klus. “Klopt en daarom wil ik deze zomer al weten waar we aan toe zijn en moeten de sectoren waarvoor nu nog geen afspraken zijn, zoals de vervoerssector en de glastuinbouw, uiterlijk in juni met hun afspraken komen. En als uit de jaarlijkse tussentijdse voortgangsrapportage in juni blijkt dat we die 100 PJ niet gaan halen, moeten er extra maatregelen komen. Want die 20 procent energiebesparing moet er komen! Ik heb met opzet gekozen voor juni of juli als rapportagemaaenden zodat het kabinet zo nodig nog voor Prinsjesdag kan besluiten tot aanvullende maatregelen.”

Naast besparen moet ook het aandeel duurzame energie omhoog. Van 4 procent nu naar 14 procent in 2020 en 16 procent in 2023. Vooral windenergie moet daarvoor gaan zorgen, maar juist daartegen is veel verzet. Niet alleen van burgers, ook gemeenten liggen dwars. Wat als het niet lukt? “De VNG zat ook aan de onderhandelingsstaafel en dus zijn de gemeenten verplicht om de

afspraken uit te voeren. Deze zomer wordt bekend op welke locaties op land windmolens komen. Als gemeenten of provincies dat op de een of andere manier niet willen, wordt de Rijksinpassingsprocedure gehanteerd, wat betekent dat zij worden gepasseerd.”

Maar binnen de coalitie is niet iedereen even enthousiast over windenergie. Het is de vraag of de Kamer het zo hard wil spelen. “Dat is dan pech, want de afspraken zijn twee keer besproken in de Tweede Kamer en hebben de zegen gekregen. Dat betekent dat er niet iedere keer weer aan kan worden getornd. De waarde van dit akkoord is nu juist dat we ons niet meer iedere keer in de war laten brengen als iemand in het veld wat anders wil. Nee, we willen consistentie voor een periode van tien jaar. Dat is lastig voor parlementariërs. En natuurlijk kun je over de middelen altijd discussiëren, maar de doelstellingen staan wel vast.”

Een van de afspraken is dat in ruil voor het afschaffen van de kolenbelasting vijf oude kolencentrales worden gesloten. De Autoriteit Consument en Markt (ACM) kwam echter direct met een domper op de feestvreugde door te melden dat dat niet kan omdat dat een kartelafsprake is en dus verboden. Is daar al een oplossing voor? “Laat ik voorop stellen dat ik deze houding van de ACM onbegrijpelijk vind. Als je voor 70 cent per huishouden per maand – want dat gaat de sluiting van die centrales kosten – zo’n belangrijke maatregel kan nemen dan moet je geen moment twijfelen. Als ik in mijn tijd als milieuminister voor 70 cent per huishouden zulke substantiële maatregelen had kunnen nemen, had ik er honderd genomen. Maar in antwoord op uw vraag: er zijn enkele oplossingen bedacht waarvan nu wordt bekeken hoe we die juridisch kunnen afdoen. Ik ben ervan overtuigd dat die centrales dichtgaan. Minister Kamp is daar in de Kamer ook helder over geweest.”

Biografie

Geboren: Den Helder, 1950
Opleiding: Rechten aan de Rijksuniversiteit Utrecht
Functies: Voorzitter JOVD (’73-’76), Tweede Kamerlid VVD (’77-’86 en ’89-’90), minister van VROM (’86-’89), burgemeester Breda (’90-’95), commissaris van de Koningin van Friesland (’99-2008) en bestuursvoorzitter ABP (’09-’10). Daarnaast bekleedde hij talloze nevenfuncties waaronder voorzitter van het WNF en bestuursvoorzitter van Milieu Centraal.

Foto: Rob Bogaerts / Anefo

Mocht het toch niet lukken, blijft de kolenbelasting dan bestaan? “Alle afspraken hangen met elkaar samen. Maar ik filosofeer liever niet over de vraag wat er gebeurt als die centrales niet dicht gaan. Die gaan dicht, daar ben ik van overtuigd. Dat is de deal. Als je eventueel zou besluiten tot een andere deal, kan dat alleen als alle partners ermee instemmen. Niemand had verwacht dat de ACM moeilijk zou doen, maar het is wel een gezamenlijke verantwoordelijkheid om met een oplossing te komen.”

Misschien wilt u wel filosoferen over de vraag of het afschaffen van de kolenbelasting zo slim is geweest. Door CO₂ een prijs te geven wil men minder uitstoten. De vervuiler betaalt, dat moet u als liberaal aanspreken. “Ik ben inderdaad voor het beginsel dat de vervuiler betaalt. Maar de prijs voor CO₂ is momenteel veel te laag, dus werkt dat niet. Daarom is gekozen voor een mix. Gezamenlijk gaan we er in Europa voor pleiten dat deze prijs omhoog gaat, liefst met een factor tien. Daarnaast gaan er vijf kolencentrales dicht. Daarvoor is het offer gebracht van de kolenbelasting. Dat vind ik goed te verdedi-

gen. Als ik lid was van Milieudefensie zou ik mijn zegeningen tellen.”

Maar zijn de maatregelen van het Energieakkoord genoeg om de klimaatverandering tegen te gaan? In het onlangs verschenen boek Over de Crisis niets dan goeds () zegt u dat we het niet gaan redden met het huidige beleid. Dat het te weinig is en niet goed genoeg.* “Het interview voor het boek is anderhalf jaar geleden afgenomen. Nog ver voordat het woord energieakkoord was gevallen. Inmiddels ben ik dankzij dit akkoord optimistischer, met de kanttekening dat het een compromis is, en er dus hier en daar water bij de wijn moest worden gedaan.”

Maar is het genoeg? “Nee. Het is buitengewoon ambitieus vergelijken met waar we nu staan, maar het is maar een klein stapje op weg naar die volledige CO₂-vrije energievoorziening in 2050. In onze eerste evaluatie in 2016 gaan we ook vooruitkijken naar wat er na 2023 moet gebeuren. Uiteindelijk zullen zon, wind, getijden, geothermie en duurzame biobrandstof voor het grootste deel van onze energie moeten zorgen. Maar fossiel zal een rol blij-

ven spelen, mits ontdaan van al haar schadelijk effecten. Ik ben er wel van overtuigd dat we het energievraagstuk gaan oplossen. Gezien de rijkdom van de zon kan ik me niet voorstellen dat we de wereld niet van voldoende energie kunnen voorzien. De technologische ontwikkelingen gaan ook razendsnel.”

Dat klinkt alsof de markt en technologie het vanzelf gaan oplossen. Het bekende VVD-verhaal. “Nee, dat gaat niet vanzelf. Soms heb je een dwingende overheid nodig om veranderingen in gang te zetten. In mijn partij wordt ten aanzien van het energievraagstuk te vaak geroepen dat de markt haar werk moet doen, maar soms is er geen markt. Dan moet je een markt forceren. Ik heb dat destijds als minister gedaan door auto’s met katalysator een belastingkorting te geven en tegelijkertijd met de pomphouders af te spreken dat je overal loodvrije benzine kon tanken. Binnen een jaar werden er geen auto’s meer verkocht zonder katalysator. Op soortgelijke wijze hebben Duitsland en Denemarken het afgelopen decennium een markt voor duurzame energie geforceerd. Dat gaan we nu in Nederland, tot verdriet van sommige partijgenoten, min of meer doen met die subsidie voor wind op zee. Daarmee creëren we een markt die er nu nog niet is. En ja, dat kost geld. De transitie gaat gepaard met heel veel kosten. Maar als je een doorbraak wilt forceren moet je kosten durven maken.”

Zijn we daartoe bereid, denkt u? “Het Energieakkoord laat zien dat we in Nederland eindelijk een beetje wakker zijn geworden. We hebben door de enorme gasbel nooit echt over energie hoeven nadenken. Door het gelazer in Groningen dringt het door dat deze bel eindig is. En de internationale situatie in Oekraïne heeft ons een wake-upcall gegeven. We beseffen nu dat duurzame energie geen hobby is van enkele fanaten of alleen nodig is vanwege het klimaat. Nee, het is om meerdere redenen noodzakelijk dat we die omslag naar een duurzame energievoorziening maken.” □

(*) Over de crisis niets dan goeds van Sjef Staps is uitgegeven door Christofoor.

“Soms heb je een dwingende overheid nodig om veranderingen in gang te zetten”

Onze mensen in Brussel

In Brussel huist Friends of the Earth Europe. Een kleine maar effectieve organisatie die namens nationale FoE-groepen als Milieudefensie campagnes voert en lobbyt bij parlementariërs en ambtenaren van de Europese Commissie. Een onmisbaar tegenwicht aan de grote invloed van het internationale bedrijfsleven op het Europese beleid.

Tekst Han van de Wiel Beeld Veerle Frissen

Een feest voor de democratie zullen de verkiezingen voor het Europees Parlement op 22 mei niet snel worden. De animo om naar de stembus te gaan is altijd al gering geweest in Nederland, met als voorlopig dieptepunt de opkomst in 1999 van 30 procent. Hoe weinig mensen ook gaan stemmen, toch zitten er straks 750 leden in het parlement, onder wie 26 Nederlanders. En of we willen of niet, ze hebben grote invloed op ons milieu-, energie-, landbouw-, handels- en klimaatbeleid. Wie op die terreinen potten wil breken, kan niet om Brussel heen. Dat hoeft je Friends of the Earth Europe (FoEE; spreek uit als *fo joerop*) niet te vertellen. Het sfeervolle FoEE-kantoor, in de smakeloze Rue d’Edimbourg, ligt op loopafstand van het Europees Parlement in Brussel en van belangrijke afdelingen (directoraten-generaal) van de Europese Commissie. “Er gaat bijna geen dag voorbij dat we géén contact hebben met een parlementariër”, zegt Paul de Clerck, die sinds 2005 werk-

zaam is voor FoEE – als een van de drie Nederlanders. Ook het contact met ambtenaren van de Europese Commissie is volgens hem goed, die zijn gemakkelijker toegankelijk dan in Nederland. “Vergeet niet dat het aantal ambtenaren in Brussel zo klein is, rond de 30 duizend, dat ze voor hun informatie afhankelijk zijn van buitenstaanders.” Zelfs bij diverse eurocommissarissen komt FoEE over de vloer. De Clerck: “Uit onderzoek dat wij hebben laten doen blijkt dat Eurocommissarissen 80 tot 90 procent van hun afspraken met vertegenwoordigers van multinationals hebben. Er dreigt dus een legitimiteitsprobleem. Dat is waarschijnlijk deels de reden dat ze ook met organisaties als de onze praten.”

Campagnes en acties

De korte fysieke afstand tot ‘de macht’ betekent niet dat FoEE bij de Europese instellingen op schoot zit. Nationale Friends of the Earth-groepen, waaronder Milieudefensie, en ook FoEE zelf, gaan vaak flink tekeer te-

gen de EU met campagnes en acties. Op dit moment ageert FoEE bijvoorbeeld tegen het bilaterale handels- en investeringsverdrag (TTIP), waarover de EU en de VS onderhandelen: volgens FoEE krijgen grote bedrijven daarin veel meer rechten dan burgers. Om haar afkeur tegen het ‘slappe en tekortschietende’ Europese klimaatbeleid kracht bij te zetten, lanceerde FoEE onlangs een campagne over *community power*. Die brengt onder de aandacht dat er talloze plaatselijke initiatieven zijn die de transitie naar alternatieve energie al maken en dat het klimaatbeleid van de EU slappe thee is.

Spanningen

Wie niet beter weet, zou zo maar kunnen denken dat FoEE een grote organisatie is. De hoeveelheid onderwerpen waar deze organisatie zich op stort, is indrukwekkend. Zo ook de lijst met publicaties, die laat zich lezen als een staalkaart van alle milieukwesties van het afgelopen decennium. En toch is het budget, met 2,5 miljoen euro (in 2012), maar ongeveer een derde van dat van Milieudefensie. Er werken dertig mensen, tegen 65 betaalde en twintig onbetaalde werknemers bij Milieudefensie. Vreemd is de veelheid aan onderwerpen niet: FoEE werkt in Brussel namens meer dan dertig nationale FoE-groepen – dan moet je wel van al die markten thuis zijn.

Op papier bepalen de directeurs van de circa dertig aangesloten groepen met welke onderwerpen FoEE zich bezighoudt. Maar dit bestuur zet alleen de grote lijnen uit en blijft op afstand. Dus in de praktijk gaat het vaak net even anders. In sommige gevallen is FoEE bijvoorbeeld de enige organisatie die iets onderneemt, zoals de campagne tegen de machtige bedrijvenlobby in Brussel, en ontstaat er een eigen dynamiek.

Onder het motto ‘Join the Energie Revolution’ demonstreerden op 20 maart jl. in Brussel zo’n tweehonderd mensen tegen het ontoereikende Europese Energiebeleid.

In de meeste gevallen geven de nationale FoE-groepen de onderwerpen aan, en bepaalt het FoEE-kantoor wanneer en hoe het onderwerp wordt aangepakt. De Clerck: “Dat vereist namelijk heel specifieke kennis van hoe het er in Brussel aan toegaat.” Nieuw Europees beleid begint bijvoorbeeld vaak eerst met een Groenboek, bedoeld om discussie te stimuleren. Op een Groenboek volgt meestal een Witboek, met concrete beleidsvoorstellen op een bepaald terrein.

Daarna komt het echte wetsvoorstel van de Europese Commissie (een richtlijn of een verordening), waar het Europees Parlement zijn tanden in mag zetten. Enzovoort. Alleen insiders weten wanneer het beste moment is om juist die ene ambtenaar of parlementariër te voorzien van doorslaggevende informatie. Dat kan spanningen opleveren tussen FoEE en nationale groepen, zegt De Clerck. “Soms voelen ze zich uitvoerder van onze campag-

nes, bijvoorbeeld als we ze vragen vandaag, en niet morgen, een brief aan hun minister te schrijven. Groepen weten niet altijd precies wat er speelt en wat het belang ervan is.” Een van die acties leverde op dat het Europees Parlement het budget voor adviesgroepen heeft geblokkeerd tot die groepen niet langer worden gedomineerd door lobbyisten van het bedrijfsleven en er meer vertegenwoordigers van de *civil society* in zitten. De →

“In Brussel heerst, nog sterker dan in Den Haag, het idee dat wat goed is voor bedrijven automatisch ook goed is voor burgers”

→ Europese Commissie heeft toegezegd hier gehoor aan te geven. Voor een buitenstaander misschien klein bier, voor wie dagelijks in Brussel rondloopt mogelijk een kleine doorbraak.

Draaideurlobby

Soms slaagt FoEE erin, vaak samen met andere organisaties, de onevenredige macht van Big Business, zoals veel NGO’s grote bedrijven bij voorkeur framen, op het Europese beleid onder de aandacht van media en publiek te krijgen. Met succes stelt ze ook het ondoorgrondelijke en door het bedrijfsleven gedomineerde lobbycircus aan de kaak. Er bestaat een vrijwillig Brussels lobbyregister, maar daarin ontbreken veel namen, zo blijkt uit onderzoek. Minstens zo kwalijk is de zogeheten draaideurlobby: oud-eurocommissarissen die hun kennis, ervaring en netwerk verzilveren als lobbyisten. In 2010, toen de nieuwe Europese Commissie aantrad, stapten zes van de dertien vertrekkende eurocommissarissen over naar de private sector en/of gingen werken als lobbyist. In Nederland worden wenkbrauwen gefronst als oud-ministers aansluitend op hun actieve politieke carrière aan de slag gaan voor het bedrijfsleven (onder anderen Balkenende, Bos, Verhagen en Eurlings). In Europa wordt deze praktijk, mede dankzij effectieve campagnes van organisaties als FoEE en Corporate Europe Observatory, nog veel minder geapprecieerd. De Europese Commissie stelde na hevige kritiek een gedragscode op, die de bewegingsruimte van vertrekkende eurocommissarissen beperkt. FoEE en andere organisaties willen een verdergaande gedragscode. Zo zouden oud-commissarissen gedurende drie jaar na hun vertrek geen lobbyactiviteiten mogen ondernemen.

Klimaatbeleid

Iedereen die bij FoEE werkt is volgens De Clerck doordrongen van het belang van ‘Brussel’. “Besluiten over milieu, klimaat, landbouw, banken, handel worden hier genomen en ze gelden voor alle lidstaten van de EU. Dat wil niet zeggen dat iedereen het eens is met de manier waarop het er in Brussel aan toegaat. Ik heb bijvoorbeeld een gezond wantrouwen tegen de Brusselse bureaucratie. Ik vind dat ambtenaren en de

Europese verkiezingen

Een transparant en ethisch werkend Europa. Dat staat ongeveer 200 organisaties voor ogen, die zich hebben verenigd in ALTER-EU, de Alliance for Lobbying Transparency and Ethics Regulation. **Paul de Clerck** zit namens FoEE in de stuurgroep. ALTER-EU heeft een Pledge-campagne opgezet, die zich richt op kandidaat-Europarlementariërs. De bedoeling is dat burgers in alle EU-lidstaten de kandidaten vragen om te beloven (pledge) zich te zullen inzetten voor het algemeen belang en niet voor dat van bedrijven of banken. Voor meer informatie zie www.alter-eu.org FoEE is ook bezig met een onderzoek naar stemgedrag onder Europarlementariërs. Dat onderzoek richt zich met name op schaliegas. De Clerck: “Daar hebben nationale groepen wat aan bij debatten in hun land over de Europese verkiezingen.”

Bekijk ook de kieswijzer van Milieudefensie voor de standpunten van alle partijen op het gebied van o.a. klimaat en energie, eerlijke handel, leefomgeving en landbouw. Kijk op www.milieudefensie.nl/kieswijzer

Europese Commissie in een ivoren toren zitten, samen met andere ambtenaren en lobbyisten, en heel ver af staan van de burgers. Dat is een gapend gat. Daardoor worden ze heel eenzijdig gevoed. Dat zie je nadrukkelijk terug in het beleid, dat erg vriendelijk is voor grote multinationale bedrijven. Dat komt doordat in Brussel, nog sterker dan in Den Haag, het idee heerst dat wat goed is voor bedrijven automatisch ook goed is voor burgers.” Het klimaatbeleid is volgens De Clerck een voorbeeld van het ‘volledig buigen voor het grote bedrijfsleven’. “Het is niet ambitieus en houdt de deur open voor schaliegas, terwijl de EU eerder had vastgesteld dat Europese regelgeving grote gaten vertoonde waar het schaliegas betrof. Dat standpunt is onder druk van Engeland en Polen verzacht, twee EU-lidstaten die veel verwachten van schaliegas.” Toch weet FoEE ook successen te boeken op klimaatgebied. Biobrandstoffen werden aanvankelijk omarmd als wondermiddel tegen klimaatverandering. De EU maakte van het bijmengen van biobrandstoffen in benzine en diesel – 10 procent in 2020 – een van de speerpunten van het klimaatbeleid. “FoEE was een van de eersten die wezen op de negatieve aspecten van bijna alle biobrandstoffen, zoals ontbossing, monoculturen, de con-

currentie met landbouw”, zegt De Clerck. “Het hele hallelujaverhaal is onderuit gehaald en weggeëbd en dat zie je terug in de jongste klimaatplannen van de Europese Commissie – die voor het overige dramatisch zijn. Zo wordt onder meer beleid om emissies van autobrandstoffen terug te brengen uitgekleed.” Een paar nationale FoE-groepen, met name die van Noorwegen en Zweden, gaan zo ver dat ze niet willen dat hun land EU-lid is. “Maar dat is een kleine minderheid”, zegt De Clerck. “Nationale groepen zijn er in het algemeen van doordrongen dat hier belangrijke besluiten worden genomen. Alleen zie je dat niet altijd teug in de prioriteiten van die groepen. Ze zeggen wel dat Brussel steeds belangrijker is voor het klimaat-, energie- en milieubeleid, maar dat zie je niet terug in hun tijdbesteding. Groepen werken toch vooral nationaal.”

Mathijs Beijer, 47, Filosoof, cultureel antropoloog en de ziel van Fair Food Feast
Gaat tafelen met: Belangstellenden tijdens het Fair Food Feast

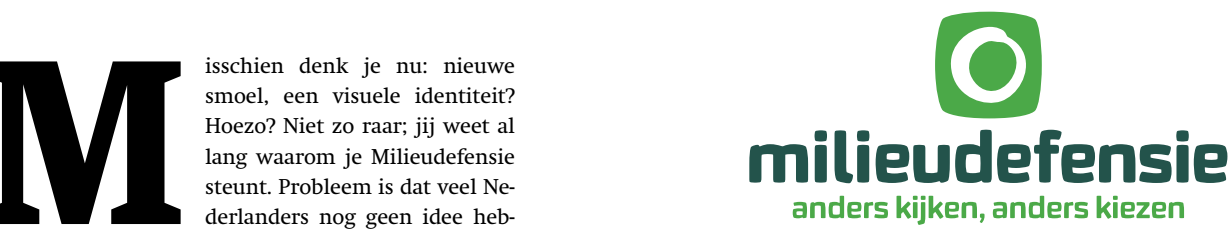
Wat is Fair Food Feast? “Fair Food Feast is een vrijwilligersfestijn dat draait om voedsel, lekker bezig zijn, ouwehoeren, stoelen sjouwen, interessante verhalen, afwassen en genieten. Een festijn waar je kennis deelt over plantaardig voedsel, waar je geeft en waar je vraagt. Want dat is mijn credo: Je geeft wat je hebt en je vraagt wat je nodig hebt. Vanuit dat idee is Fair Food Feast bedacht en heeft het inmiddels twee keer plaatsgevonden in Leiden.”

Hoe kwam je op het idee? “Fair Food Feast is ontstaan uit een grote weerzin en verontwaardiging tegen Monsanto en de biotechnologie die ons vergiftigen en de wereld verkloten. Maar omdat het geen zin heeft om te mopperen en met vlaggen en spanndoeken bij betonnen gebouwen te staan wapperen, heb ik die verontwaardiging getransformeerd naar lokale en autonome verantwoordelijkheid voor een goed en duurzaam leven. Een betere wereld begint in mijn eigen tuintje. Lokaal autonoom gewassen telen; lokaal autonoom delen van voedsel; lokaal autonoom opdiene van voedsel en lokaal autonoom genieten van voedsel. Je geeft wat je hebt. Fair Food Feast is een faciliteit waar dat tot uiting komt. En dus is dit een mooi podium voor *Tafelen met...*”
Hoe combineer je Fair Food Feast met Tafelen met...? “*Tafelen met...* is een geniale actie omdat het draait om samen genieten, samen bewustzijn creëren en samen verantwoordelijkheid nemen én het is een mogelijkheid om te geven en te vragen. Op 5 mei is Fair Food Feast aanwezig op de Streekmarkt in Leiden waar *Tafelen met...* gepromoot zal worden. Net als op 24 mei bij de Dag van het Park in de Houtkamp Leiderdorp. Op 31 mei vindt er weer een Fair Food Feast plaats waar inschrijfflijsten aanwezig zijn voor *Tafelen met...* en waar deelnemers alvast een proeverijtje kunnen houden.”

“Een betere wereld begint in mijn eigen tuintje”

Nieuw smoel voor Milieudefensie

Milieudefensie heeft een nieuw uiterlijk. Ander logo, heldere vormgeving, frisse kleuren en een nieuwe pay-off: ‘Anders kijken, anders kiezen’. Allemaal bedoeld om nog duidelijker te maken waarvoor de vereniging staat. “Je kunt de mooiste dingen doen, als mensen je niet kennen, zal het ze ook niet bereiken.” Tekst Wendy Koops

Misschien denk je nu: nieuwe smoel, een visuele identiteit? Hoezo? Niet zo raar; jij weet al lang waarom je Milieudefensie steunt. Probleem is dat veel Nederlanders nog geen idee hebben wat de organisatie, die zo nadrukkelijk samen met burgers voor een schone en rechtvaardige wereld wil strijden, doet. Maatschappelijke steun is cruciaal voor succes. En dat begint bij een sterk merk. De moderne mens krijgt immers duizenden commerciële boodschappen en prikkels per dag. “Het brein doet niets anders dan schiften, schiften, schiften. Dat wel, dat niet”, weet Hans Geels, schrijver van het boek *Marketing van idealen* en jarenlang directeur van het succesvolle CliniClowns. Hij adviseerde Wakker Dier over hun strategie en Milieudefensie over de positionering van de organisatie. “Als je wil dat je gedachtegoed breder wordt gedragen, dan moet je je er reken-schap van geven hoe er over je gedacht wordt”, stelt hij. “In het geval van Milieudefensie is dat: waar staan ze nou precies voor? Dat moet je als realiteit accepteren en daar

iets aan proberen te doen. Anders bereik je alleen maar mensen die toch al bekeerd zijn.” Veelzeggend is dat hij zelf ook aanvanke-lijk dacht: vast een nuttige club, maar niet voor mij. Inmiddels weet hij beter. Ook binnen Milieudefensie merkten ze dat naamsbekendheid en identiteit te wensen over laten. Victor van den Belt, als coördina-tor communicatie met collega Ivanna van den Broek aanjager van de nieuwe visuele identiteit, krijgt soms de vraag ‘Werk je bij Defensie?’. “We worden dus met ambtena-ren geassocieerd. Dat wordt versterkt door-dat in het oude logo Milieu en Defensie uit elkaar werden getrokken. Daardoor is de naam ook minder goed leesbaar. Aanpassing was nodig.” De ogen zijn gesneuveld, maar niet zonder slag of stoot, ook omdat ze passen bij de pay-

off ‘Anders kijken, anders kiezen’. “We heb-ben nog geëxperimenteerd met enkel één oog, maar het werkte niet.” Uiteindelijk is gekozen voor het beeldmerk wat ook Friends of the Earth gebruikt. “Om direct duidelijk te maken dat we onderdeel uitmaken van een internationaal netwerk.”

Handtekening

Alles is er eigenlijk op gericht dat in alle cam-pagnes en uitingen de handtekening van Mi-lieudefensie herkenbaar is. Van den Belt: “Als wij bijvoorbeeld een gorilla gebruikten in een campagne tegen ontbossing, dacht ieder-een aan het WNF.” Daaraan komt een einde nu iedere campagne wordt opgebouwd van-uit dezelfde uitgangspunten: eerst de urgen-tie van een probleem uitleggen, vervolgens de oplossingen daarvoor aandragen. Daarbij wordt gebruikgemaakt van duidelijke beeld-en stijlkenmerken. Milieudefensie wil onder-werpen ook langer vasthouden en meer men-sen op die onderwerpen aan zich binden. Een visuele identiteit die consequent en con-sistent op een bepaalde lijn voortbouwt, helpt volgens Geels inderdaad om herken-baarder te zijn. “Eigenlijk maak je voor men-sen een haakje, zodat ze denken: dit snap ik.” Die heldere boodschap is cruciaal om men-

Links en midden twee voorbeeldcampagnes in de nieuwe huisstijl. Rechts een van de stoppers die op dit moment naast radiospots en een filmpje wordt ingezet om Milieudefensie meer bekendheid te geven.

sen in beweging te krijgen. “Als mensen je verhaal beter begrijpen, dan ga je in het brein van heel ver weg naar voren schuiven. Wat dat betreft is je geheugen een soort com-puter die dingen opslaat. Eerst sta je in het mapje ‘milieu, verder geen idee wat ze doen’. En langzamerhand kun je mensen zover krij-gen dat ze ook iets gaan doen. Vaak moet je dan wel meer doen dan zenden, ze recht-streeks aanspreken bijvoorbeeld.”

Robin Hood

Een sterk merk is relevant, geloofwaardig en onderscheidend. Met die eerste twee zit het volgens Geels wel goed, met dat laatste min-

der. Daarom gaat Milieudefensie zich beter positioneren. Een goed voorbeeld van wat dat kan opleveren is Wakker Dier, dat in 2012 zelfs derde in de Ster Gouden Loekie-verkiezing voor de beste commercial werd. Toch kampten zij met soortgelijke proble-men als Milieudefensie: de onderwerpen wa-ren te uiteenlopend en ze straalden uit dat ze overal tegen waren. Wakker Dier kreeg van Geels het advies: word van een soort Pietje Bell die steeds bel-letje trekt een Robin Hood, die strijdt voor het goede. Dus niet een campagne over koei-en in de wei en dan eentje over paling, maar focussen op één of twee onderwerpen, waar-

door mensen beter begrijpen waarvoor je staat. Geels: “Dat hebben ze natuurlijk met de plofkip extreem goed uitgewerkt. Op dat moment realiseerden veel mensen nog niet hoe erg het daarmee gesteld is en wij zeiden, ga eens uitleggen dat dat echt niet kan. Dat is briljant gedaan – ze noemen zich niet voor niets het reclamebureau voor de dieren.” Milieudefensie moet volgens hem eigenlijk ook leren dat als je alles maar doet, mensen uiteindelijk niet kunnen onthouden waar-voor je staat. “Marketing is de wet van het offer, je moet soms dingen weglaten om een sterke positie in de hoofden van mensen te krijgen.” En daarnaast dus de nadruk op het positieve. “Dertig, veertig procent van de Nederlanders is geneigd het goede te doen, maar ze weten niet goed hoe. Er komen ook zoveel tegen-strijdige berichten op ons af; mensen heb-ben geen idee wat ze moeten geloven. Heel belangrijk is dus het geven van een hande-lingsperspectief; wat kunnen mensen con-creet doen, hoe kunnen ze meedoen. Dat doet Milieudefensie goed met de Gezonde lucht-campagne waarbij mensen zelf de lucht kunnen meten in hun straat. Zo breng je het heel dichtbij.” □

Het eerste logo ging mee tot ca. 1986, het tweede tot 2000 en het vorige dus tot 2014. Als de lijn zich voortzet blijft het nieuwe logo tot 2028.

“Hoe sterker die visuele identiteit, hoe groter je herkenbaarheid” marketeer Hans Geels

Een werknemer van een tinsmelterij op Bangka toont een 'sample' gesmolten tin: aan de hand van de samples wordt de kwaliteit gemeten.

Duurzame metalen, lastiger dan je denkt

Met mijnbouw is veel mis. Een mobieltje of colablikje produceren van verantwoorde grondstoffen is daarom nauwelijks mogelijk. Toch zijn er steeds meer initiatieven om de winning van metalen en mineralen duurzamer te maken. Maar waarom kan het niet wat sneller? Tekst **Myrthe Verweij** Beeld **Marten van Dijk**

Bedrijven die sociaal en ecologisch verantwoorde grondstoffen willen gebruiken moeten hier vaak lang naar zoeken, ze zijn nauwelijks te vinden. Óf er is alleen gelet op goede arbeidsomstandigheden, maar niet gekeken naar milieuaspecten, óf het is precies andersom.

Zo ondervond ook het Amsterdamse bedrijf Fairphone. Dat wilde een smartphone op de markt brengen met meer verantwoorde grondstoffen. Eind vorig jaar rolden de eerste telefoons van de lopende band, maar van de tientallen materialen zijn er slechts twee van 'conflictvrije' oorsprong: tin en tantalum. Volledig 'fair' én ecologisch verantwoord is er eigenlijk niet een. Een lage score?

Niet voor de initiatiefnemers van Fairphone. In een smartphone zitten meer dan 250 onderdelen die allemaal weer uit meerdere elementen bestaan, afkomstig uit de hele wereld. Bij de winning van deze mineralen en metalen gaat veel mis. Mijnwerkers werken veelal onder beroerde arbeidsomstandigheden en de milieuvervuiling is vaak groot.

Maar bij de mijn van ieder gebruikt mineraal "een mannetje zetten" is volgens Bibi Bleekemolen, coördinator impactontwikkeling bij Fairphone, geen oplossing. "Dat is ook niet onze rol. Wij willen dat het economische model verandert. Daarom willen we partners in de industrie overtuigen om duurzaam gewonnen alternatieven te gebruiken. Dat doen we door te laten zien dat het kan en dat daar bij consumenten vraag naar is."

Conflictvrij

Omdat je niet alle elementen in een mobieltje in een keer kunt verduurzamen, gaf Fairphone de zogenoemde conflictmaterialen de hoogste prioriteit. Dat zijn metalen waarvan de opbrengst uit de mijnbouw naar krijgsheren en hun strijdende groepen gaat, waardoor in feite het voortduren van een conflict gesponsord wordt. Bijvoorbeeld in de Democratische Republiek Congo (DRC). De keuze van Fairphone om eerst de conflictmetalen uit te bannen werd niet bepaald door de *hoeveelheden* waarin ze in je telefoon zitten. "Die zijn namelijk klein", weet Bleekemolen. "Maar de impact van die winning is heel prangend. Daarvoor willen we graag

alternatieven vinden. Doordat wij kunnen zeggen: 'er zit conflictvrij tin in deze telefoon', hopen we dat de andere bedrijven, die de echt grote hoeveelheden tin gebruiken, ook om conflictvrij tin gaan vragen."

Om het probleem van mijnbouw als inkomstenbron voor strijdende groepen aan te pakken ontstond in 2012, op initiatief van het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken en de internationale tinbrancheorganisatie ITRI, het Conflict Free Tin Initiative (CFTI). In plaats van helemaal geen zaken meer te doen met mijnen in Congo, vonden bedrijven zoals staalproducent Tata een manier om tin uit Congo in te kopen waaruit niet door de krijgsheren maar door de lokale bevolking inkomsten werden verworven. Najaar 2012 verliet de eerste lading met het keurmerk 'conflictvrij tin' een gecontroleerde mijn in Zuid Kivu. Het initiatief hoopt dat meer bedrijven conflictvrij tin gaan inkopen, nu de eerste proef succesvol is verlopen.

Amerikaanse wetgeving

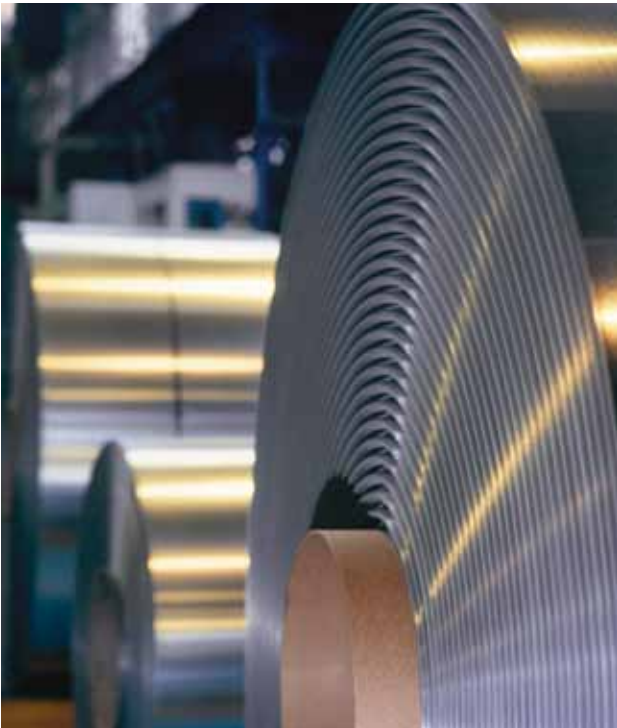
De aanleiding voor dit initiatief lag in onbedoelde gevolgen van Amerikaanse wetge- ➔

→ ving, de Dodd-Frank-wet. Deze is bedoeld om export van conflictmineralen tegen te gaan. Maar vervolgens besloten bedrijven helemaal niet meer uit de DR Congo te importeren. “Het enige wat erger is dan mijnbouw, is wanneer er helemaal geen mijnbouw meer zou zijn, zeiden Congolezen tegen me toen ik daar op bezoek was”, vertelt Bleekemolen van Fairphone. “Daarom is het conflictvrij-tin-initiatief zo belangrijk. Je kunt ook ‘conflictvrij’ tin uit Australië of Canada halen, maar daar hebben de mensen in Congo niks aan. Als je dat doet willen straks alleen *warlords* en louché bedrijven nog in Congo werken.” Naast tin worden ook tantalum, tungsten (ook bekend als wolfram) en goud veel gedolven in conflictgebieden. Hoewel goud ook in elektronica verwerkt wordt, is vooral de juwelierssector als grootverbruiker met de eerste verduurzamingsprojecten aan de slag gegaan. In 2010 werd het Fairtrade-Fairmined-keurmerk voor goud en diamanten gelanceerd. Doordat de samenwerking tussen twee coördinerende organisaties is beëindigd, bestaan er nu twee keurmerken naast elkaar. “We worden nu ook door marktleiders uit de elektronica-industrie benaderd, die zich afvragen wat ze kunnen doen”, vertelt Jennifer Horning, programmacoördinator goud bij Solidaridad. “Voorlopers hebben in hun eigen sector al veel gedaan om duurzamere mijnbouw dichterbij te brengen. Maar samenwerking tussen de elektronica-, financiële- en sieradenbranche is hard nodig. Als ze samen, in plaats van ieder voor zich, investeren in betere mijnbouw dan maken ze verschil.”

Indonesië
Conflicten zijn echter niet het enige probleem, ook buiten conflictgebieden zorgt de winning van grondstoffen zoals tin voor problemen. Milieudefensie bracht een paar jaar terug de situatie op het Indonesische eiland Bangka onder de aandacht. Op en rond het

eiland vindt dertig procent van de wereldwijde tindelving plaats. Dat gaat ten koste van het milieu en de koraalriffen (zie kader pag. 28). Het eerste resultaat van de campagne was dat het Initiatief Duurzame Handel (IDH) van de ministeries van Buitenlandse en Economische Zaken een tinwerkgroep opzette. Daarin is ook de industrie vertegenwoordigd. Samen met IDH en Friends of the Earth maken zij de komende tijd een plan voor verduurzaming van de tinmijnbouw op Bangka. Je zou denken dat het Initiatief Duurzame Handel en betrokken bedrijven graag vertellen over hun inzet om de tinketen socialer en milieuvriendelijker te maken. Maar: op reis, geen tijd, te druk, iets tussengekomen, kan het ook per e-mail... Met uitzondering van Fairphone en Milieudefensie reageren

Tata Steel verbruikt jaarlijks 4.000 ton tin. In 2013 kocht Tata Steel 500 kilo conflictvrij tin uit Congo. Dat is 0,0125 procent.

Beeld Tata Steel Packaging Recycling

alle benaderde betrokkenen met grote moeite en pas na vele herhaalde verzoeken. Daarbij wijzen ze vaak naar de ander als de vraag aan de orde komt wie het initiatief moet nemen voor verduurzaming van de grondstoffenwinning. “Wij zijn helemaal voor transparantie”, zegt Thomas Marinelli, senior directeur milieu, gezondheid en veiligheid bij Philips International, wanneer hij eindelijk te spreken is. “Dat wil zeggen, zover als we terug kunnen in de keten. De productieketen van tin, dat als tinsoldeer in onze producten wordt verwerkt, gaat minstens zeven stappen terug en is heel complex. We praten er wel zo makkelijk over, maar als ik eerlijk ben beperkt onze invloedssfeer zich tot hooguit enkele stappen terug.” Volgens Evert Hassink, inhoudelijk medewerker energie en grondstoffen bij Milieu-

20 mobieltjes, 1 trouwring

De hoeveelheden metaal in jouw mobiel of tablet zijn klein, maar op wereldschaal gaat het om enorme hoeveelheden. In een mobieltje zit bijvoorbeeld ongeveer 2 gram tin. Alleen Samsung en Apple produceren jaarlijks al 70 tot 90 miljoen smartphones. In een tablet zit 3 tot 4 gram tin verwerkt, daarvan worden er jaarlijks 118 miljoen gemaakt. Gezamenlijk dus goed voor zo’n 600 ton tin per jaar. Leuk om te weten: uit 20 mobieltjes kun je voldoende goud halen voor een trouwring.

defensie is de keten echter korter: van de mijnen naar een smelter, en vervolgens via een tinsoldeerproducent naar Philips zelf. “Kortere trajecten zijn er inderdaad ook, maar meestal zijn ze langer”, reageert Marinelli. “Als je in het vak zit weet je: de hele *supply chain* verduurzamen, dat is een boel. Het is ontzettend complex hè, want conflicten gaan van het ene naar het andere gebied. Heb je het net helemaal voor elkaar, gaat het weer ergens anders naartoe.” Philips onderzoekt nog welke rol het op Bangka kan spelen. “Wij kunnen niet alle problemen daar oplossen, dat moet in samenwerking gebeuren”, vindt Marinelli. “De lokale overheid en Europa hebben ook een rol te spelen.”

Levenscyclus

Fairphone wil ondertussen precies weten hoe ‘fair’ haar grondstoffen zijn en daarom maakt ze dit jaar een complete levenscyclusanalyse (LCA) van de sociale en milieu-impact van alle elementen in de telefoon. Op

Deze metalen uit het periodiek systeem zitten allemaal verwerkt in jouw mobieltje, tablet of computer. Fairphone heeft conflictvrij tin en tantalum kunnen vinden en hoopt in haar volgende editie ook duurzaam goud, koper en kobalt te kunnen gebruiken.

mijnbouw in Indonesië”, merkte Hassink. “Vanwege de Dodd-Frank-wet moesten bedrijven hun leveranciers al doorlichten en wisten ze dat er Indonesisch tin in hun productieketen zit. Maar we krijgen ook te horen dat bedrijven geen tijd hebben om de issues op Bangka aan te pakken, omdat ze al te druk zijn met het organiseren van een conflictvrije keten.” Milieudefensie richt zich met haar tincampagne eerst op elektronicaproducenten, want bijna de helft van alle tin belandt als tinsoldeer in elektronica. Als die branche voor een duurzame productieketen zorgt, verandert er dus echt wat.

Conserven

Tata Steel in Velsen-Noord kocht vorig jaar 500 kilo conflictvrij tin uit Congo in. Het bedrijf gebruikt jaarlijks zo’n 4.000 ton tin voor de productie van *tinplate*. Daarvan worden blikjes voor frisdranken en voedsel gemaakt. Een laagje tin voorkomt roest. Of Tata ook actief wordt in het project voor verduurzaming van de mijnbouw op Bangka is nog onzeker. “We hebben wel interesse om ons daarbij aan te sluiten, hoewel ons tin niet uit Indonesië komt”, vertelt Armin von Keitz, manager duurzaamheid. Tata besteedt veel aandacht aan conflictvrij tin uit de DR Congo en aan tinrecycling. “We vinden ook dat Tata niet als enige uit de *tinplate*-industrie de kar steeds moet trekken. We hopen dat ook andere bedrijven uit deze branche hierop actief worden. Dat is nodig, want de problemen op Bangka moeten opgelost worden. We kunnen dat niet allemaal aan de elektronica-industrie overlaten, de blikindustrie heeft hierin een groot aandeel. Wij lobbyen bij onze klanten om hiermee aan de slag te gaan, maar wij kunnen niet hun keuzes maken.” Naar verluidt willen blikproducenten en ‘vullers’, zoals frisdrank- en biermerken en con- →

“Het enige wat erger is dan mijnbouw, is wanneer er helemaal geen mijnbouw meer zou zijn, zeiden Congolezen tegen me toen ik daar op bezoek was” **Bibi Bleekemolen, Fairphone**

→ servenfabrieken, wel verduurzamen – maar liever niet publiekelijk. Ze zijn ongerust dat hun imago gevoelige merken dan in een negatief daglicht komen te staan. Het verhaal dat je conflictvrij metaal uit een conflictgebied haalt zou te ingewikkeld zijn voor de consument.

Volgens Von Keitz is het echter te laat om te proberen de problemen rond tinwinning uit de spotlights te houden. “Het gaat nu om constructieve oplossingen”, vindt hij. Tata wil daarom graag dat hun leveranciers, de smelterijen, zich aansluiten bij het keurmerk voor Conflict Free Smelters (CFS), dat is opgezet door de elektronicasector. Ook Philips probeert hun leveranciers bij dit keurmerk aangesloten te krijgen.

Inmiddels telt het CFS-programma twaalf tinsmelterijen, drie tantalumsmelterijen en drie goudraffinaderijen. Ter vergelijking: er zijn wereldwijd ruim tweehonderd tin- en tantalumsmelterijen, en ruim honderd goudraffinaderijen.

Transparantie

Met dit tempo kan verduurzaming duidelijk niet aan het bedrijfsleven alleen worden overgelaten. Daarom pleit Friends of the Earth, de koepel waar ook Milieudefensie deel van uitmaakt, voor Europese wetgeving over verantwoorde mijnbouw. Bedrijven moeten verplicht worden te publiceren hoeveel grondstoffen ze gebruiken, waar die vandaan komen, hoe het zit met het land- en watergebruik dat ermee gepaard gaat, en de impact op klimaatverandering.

Een recent wetsvoorstel van de EU is daarin een eerste stap. Wel gaat de rapportageverplichting volgens het voorstel alleen gelden voor beursgenoteerde bedrijven. Dat is een gemiste kans volgens een coalitie van 250 maatschappelijke organisaties, de European Coalition for Corporate Justice (ECCJ).

Over een ander Europees wetsvoorstel, ter bestrijding van de handel in conflictmineralen, is deze coalitie nog kritischer. Bedrijven

hoeven niet verplicht te rapporteren over de grondstoffen die ze gebruiken, en van bedrijven die iets anders dan de ruwe grondstoffen importeren – bijvoorbeeld tinsoldeer of elektronica – wordt niks verwacht. “Het voorstel bouwt niet verder op de ontwikkelingen die door Amerikaanse wetgeving in gang zijn gezet. In plaats van de lat voor verantwoord inkopen hoger te leggen, dreigt het voorstel van de Europese Commissie de internationale en Europese normen over verantwoord ketenbeheer juist te verlagen”, vindt Gisela ten Kate van onderzoeksorganisatie SOMO. Het Europees Parlement sprak zich dit voorjaar juist uit voor strengere bindende wetge-

ving tegen handel in conflictmetalen. Bedrijfsleven en beleidsmakers kunnen dus nog wel wat aansporing gebruiken om vaart te maken met verduurzaming van de winning van metalen. Moeten we het dan toch zelf doen? “Voortrekkers uit het bedrijfsleven hebben een grote rol, en goede Europese wetgeving is heel belangrijk. Maar de grootste stuwende kracht voor verandering is toch de consument”, denkt Bibi Bleekemolen van Fairphone. “Als de vraag naar verantwoord geproduceerde goederen toeneemt, neemt het aanbod vanzelf toe.” De volgende voorraad Fairphones gaat rond de zomer in de voorverkoop. Dat u het weet. □

Tinmijnbouw vernietigt Bangka

Voor het tin in tablets, laptops en mobieltjes wordt het Indonesische eiland Bangka verwoest. Mangroves en koraal rond het eiland worden verstikt door slib dat tinmijnboten in zee terugstorten. Vissen en ander zeeleven verdwijnen, vissers raken hun inkomsten kwijt. Van het koraal is zo’n 70 procent inmiddels dood. Op land gaat de mijnbouw ten koste van bossen en vruchtbare landbouwgrond. Herstelwerkzaamheden vinden nauwelijks plaats. Schoon drinkwater vinden voor de 1 miljoen inwoners van Bangka wordt steeds lastiger. In 2011 kwam er gemiddeld één mijnwerker per week om het leven bij ongelukken zoals aardverschuivingen. Milieudefensie wil dat er een einde komt aan de schending van mensenrechten en kinderarbeid bij de winning van tin en dat natuur gespaard blijft. De schade die al is aangericht, moet worden hersteld. Vanaf 5 mei kun je een petitie tekenen die bedrijven vraagt de tinwinning op Bangka te verduurzamen: www.watschuilterachterjouw scherm.nl

Vrijwilligers van WALHI (Friends of the Earth Indonesië) planten nieuwe mangroves aan op Bangka.

“We praten er wel zo makkelijk over, maar onze invloedssfeer in de productieketen van tin beperkt zich tot hooguit enkele stappen terug” Thomas Marinelli, Philips

Patricia Eikelenboom, 33, Docent en campagnecoördinator Tafelen Met... Gaat tafelen met: Vrienden in de achtertuin

Waarom ben je campagneleider van deze actie geworden? “Milieudefensie wilde een laagdrempelige actie gericht op duurzaam voedsel organiseren. Het leek me een passende campagne voor mij. Ik ben een creatieve geest, kook graag en eet graag samen. Doordat ik in Peru heb gewoond en in de Amazone ben geweest weet ik wat ontbossing betekent. Of ik hen kon helpen, vroegen de mensen daar. Maar hoe? Inmiddels weet ik dat dit kan door te kiezen met je vork. Door anders te koken en anders te eten. Het lijkt zo klein, maar als iedereen duurzamer eet, helpen we de wereld om ons heen.”

Hoe kwam je op het idee van Tafelen met...? “Ik werd geïnspireerd door de kersttraditie van gezellig samen eten, maar ook iets extra’s geven aan goede doelen. Met Tafelen met... bereidt de kok een duurzame maaltijd voor vrienden of familie en samen genieten ze daarvan. Alles voor het goede doel, want in ruil voor de maaltijd doneren de genodigden geld dat Milieudefensie gebruikt in haar campagne Duurzaam Voedsel. Het leuke is dat dit heel makkelijk uitvoerbaar is. Studenten, gezinnen, organisaties, buurtcafés, iedereen kan meedoen en zelf bepalen hoe het etentje invulling krijgt: gezellig, activistisch, informatief, noem maar op.”

Met wie ga je zelf tafelen? “Ik ga een vegetarische barbecue organiseren voor vrienden in mijn achtertuin met waarschijnlijk een muzikale afsluiting. Ik hoop dat er discussie ontstaat over het waarom van vegetarisch eten. Alle koks krijgen van Milieudefensie een kookdoos met daarin onder andere een receptenboekje en informatie over duurzaam voedsel zodat zij hun gasten daar iets over kunnen vertellen. Meedoen? Het is gezellig, makkelijk en een win-winsituatie. Je steunt het klimaat en krijgt er een etentje voor terug.”

“Een win-winsituatie: je steunt het klimaat en krijgt er een etentje voor terug”

Leven aan de rand van de kolenmijn

Het grootste deel van de steenkool voor onze energiecentrales komt uit de Colombiaanse open kolenmijn Cerrejón, een van de spelers in de al jaren slepende Nederlandse bloedkolendiscussie. Claims van het bedrijf om mens en milieu te ontzien blijken vals: cultuur, traditie en voortbestaan van de inheemse bevolking worden nog steeds bedreigd.

Tekst en beeld Michael Rhebergen

Wijzend naar de randen van de mijn, staat Jorge voor Rio Rancheria. Ooit een heldere rivier vol met vis, nu een bruine modderstroom waar met moeite nog iets in kan leven. Volgens studies van Censat verbruikt de mijn miljoenen liters water per dag om kolen mee schoon te wassen en laat daarmee de rivier vervuild achter.

In La Guajira, in het uiterste noorden van Colombia, leven groepen Afrocolombianen en inheemse Wayuu aan de rand van de grootste open kolenmijn van Zuid-Amerika: Cerrejón. De seminomadische herdersgemeenschappen wonen hier al eeuwenlang, maar hun manier van leven wordt bedreigd door de oprukkende mijn. Ze zijn afhankelijk van hun land om voedsel te verbouwen, te vissen en zich vrij te kunnen bewegen. Hun land is hun alles. Helaas voor hen bevat dat land steenkool, de belangrijkste grondstof voor

het opwekken van elektriciteit. Nu al goed voor 41 procent van de energieproductie zal dit aandeel volgens de World Coal Association in de komende decennia uitgroeien naar meer dan 50 procent. De doelstelling van Cerrejón is dan ook om in 2015 meer dan 40 miljoen ton steenkool per jaar te exporteren. Een stijging van acht miljoen ton. Grond is daarvoor van cruciaal belang. In Nederland wordt al jaren gediscussieerd over het gebrek aan transparantie over de herkomst van onze kolen – hierdoor kunnen energiemaatschappijen zich onttrekken aan hun verantwoordelijkheid voor het verbeteren

van de omstandigheden in hun leveringsketen. Maar volgens het SOMO-rapport *Black Box* komt het grootste deel van onze kolen uit Cerrejón.

Ontheemd

Het mijnbedrijf, eigendom van multinationals Anglo American, BHB Billiton en Xstrata, claimt milieuvriendelijk te werken en rekening te houden met de omringende gemeenschappen. Maar de realiteit blijkt anders. Ecosystemen worden vervuild en complete dorpen verwoest. Ooit een schone rivier is de Rancheria nu een bruine modderstroom waar met moeite iets in kan le-

ven. De Wayuu en Afrocolombianen vingen er hun vis en gebruikten het water om mee te koken en te wassen. Nu zijn velen afhankelijk van een enkele waterbron of water dat door het mijnbedrijf wordt verspreid. In het verleden zijn mensen uit de omringende dorpen, zoals Tabaco, met geweld van hun land verwijderd om plaats te maken voor de mijnbouw. Met twee tot drie miljoen ontheemden zijn ze onderdeel van een groot Colombiaans probleem, waarvoor oplossingen op korte termijn onwaarschijnlijk zijn. In de sporadische gemeenschappen waarvoor Cerrejón ter compensatie nieuwe leefgebieden heeft gecreëerd, is het bestaan niet zoals het was. Bewoners voelen zich opgesloten binnen de grenzen van de reservaten, waar de grond vaak onvruchtbaar is en de hui- →

▲ Het mijnbedrijf Cerrejón exporteert meer dan 32 miljoen ton steenkool per jaar, 40,5 procent van de totale Colombiaanse kolenexport. Ondertussen is La Guajira een van de armste departementen van het land, waar bijna 60 procent van de mensen in armoede leeft.

◀ Een ontheemde Afrocolombiaanse familie uit Tabaco die in 2001 met geweld van haar land verwijderd werd. Gewend om voedsel te verbouwen en dieren te hoeden, leven ze nu, zoals zovelen, in het dichtbij gelegen verstedelijkte Hatonuevo, wachtend op toegezegde herstelbetalingen.

→ zen nauwelijks ruimte bieden voor het hoeden van geiten. Velen wachten op toegezegde herstelbetalingen of herhuisvesting.

Wayuu

Dat geldt ook voor de Wayuu in het reservaat El Cerro de Hatonuevo. Mensen maken zich zorgen wat er overblijft van hun cultuur. Met circa 300 duizend mensen zijn de Wayuu de grootste inheemse bevolkingsgroep van Colombia. De inwoners kampen met klachten die voorheen onbekend waren: ademhalingsproblemen, longproblemen, zware hoofdpijn. Allemaal toe te schrijven aan de mijnbouw die fijne koolstof door het gebied verspreidt. “Als het hier voor het eerst weer regent, dan komt het water gitzwart van de dakken”, vertelt Faustino, een van de ouderen van de gemeenschap. ’s Avonds dwarrelen kleine lichtjes over de zichtbare lijnen van de kolenmijn. Lichten van grote wagens die steenkool vervoeren, bedrijvigheid die vierentwintig uur per dag door gaat. De angst en frustratie van de Wayuu is voelbaar. Het verlies van land heeft hun leven drastisch veranderd. “Wat is er van onze cultuur over als wij er niet meer zijn?”, vraagt de jongere Laurencio. “De Maya’s, Azteken, Kogi’s, zij hebben allemaal fysieke overblijfselen, gebouwen die ons herinneren aan hun cultuur. Wat hebben wij?”

Verzet

Al is de macht van de mijn enorm, toch is er verzet. De Wayuu en Afrocolombianen verenigen zich en krijgen daarbij hulp van nationale en internationale organisaties. Censat, een nationale ontwikkelingsorganisatie uit Bogotá die zich focust op het milieu, ondersteunt de gemeenschappen door het geven van workshops. Hierin worden de mensen beter geïnformeerd en leren ze welke rechten ze hebben. Een belangrijk instrument is ILO convention 169, dat recht geeft op een con-

sulta previa, informatie over geplande ontwikkelingen zodat mensen nog inspraak kunnen hebben. In de praktijk blijkt dat informeren uit ongeplande bezoeken te bestaan waarbij de nieuwe plannen vooral worden gepromoot – om inspraak zo veel mogelijk te vermijden. Desondanks is het onlangs gelukt om het plan van Cerrejón om de Rio Ranchería om te leiden zodat een grote hoeveelheid steenkool die onder de rivier ligt kan worden ontgonnen (voorlopig) tegen te houden. Zo’n grote ingreep in de natuur druist tegen alle overtuigingen van de Wayuu en Afrocolombianen in, waardoor het verzet groot was. Een belangrijke moment voor de gemeenschappen.

Voorvaderen

Gezien de expansiedrift van de mijn zijn dorpen rondom Cerrejón hun bestaan niet zeker. Zoals Lutamana, dat

letterlijk aan de rand ervan ligt. De gemeenschap staat onder druk van de multinational en grootgrondbezitters die de grond willen bemachtigen. De contrasten zijn enorm. In arme rurale gebieden van La Guajira heeft slechts 16 procent van de bevolking toegang tot schoon drinkwater. De mensen van Lutamana zijn bang dat hun enige waterbron vervuild is. Ofwel doordat er koolstof in het water zit door de dagelijkse dynamietontploffingen in de mijn. “Of wellicht omdat we niet willen vertrekken en er mensen met het water hebben geknoeid om ons toch weg te krijgen”, suggereert een van de inwoners. Zij zijn echter niet van plan hun grond op te geven. Het is immers de grond waar de zielen van hun voorvaderen ter ruste liggen.

▼ Een van de weinige schone waterbronnen uit de regio aan de rand van Hatonuevo. Gemeenschappen zijn hiervan afhankelijk, omdat de belangrijkste zoetwaterbron, de Rio Ranchería, vervuild is door de mijnwerkzaamheden.

▲ Een verlaten huis in Provincial met de buitenste randen van de mijn in zicht. Mensen hebben deze plek verlaten door de overlast van de mijn. Anderen zijn met geweld gedwongen hun land te verlaten om plaats te maken voor de mijnbouw.

▲ Jong Wayuu-meisje in een rituele dans in traditionele kleding ter viering van het twaalfjarig bestaan van hun reservaat el Cerro de Hatonuevo. In dit enorme betonnen stadion lijkt de inheemse cultuur authenticiteit te verliezen.

Atlas van Milieuconflicten

Het westerse consumptiepatroon is niet alleen destructief voor het milieu, maar zorgt ook voor heel wat sociale onrust, in het Westen zelf maar vooral ook daarbuiten. De Atlas of Environmental Justice, een initiatief van een door de EU gesteund project van 23 universiteiten en ngo’s uit achttien verschillende landen (“EJOLT”), brengt deze socio-ecologische conflicten in kaart. Industriële boomplantages, uraniummijnen, infrastructuurwerken, stuwdammen, stortplaatsen of afvalverbrandingsinstallaties – de Atlas of Environmental Justice documenteert ongeveer duizend milieuconflicten in een groot deel van de wereld. Je kan informatie opzoeken per land, per bedrijf, per grondstof, per industrietak of per thema. Voor elk conflict krijg je ook uitgebreide informatie over de wetgeving, de actoren, de gevoerde acties, en de status van het project. De meeste conflicten staan op naam van de mijnbouw. Voor de productie van onze consumptiegoederen zijn nu eenmaal grondstoffen nodig. Maar behalve de “usual suspects”, zoals bijvoorbeeld ook de olie- en gaswinning, veroorzaken ook zogenaamd duurzame alternatieven (windmolenparken, energiegewassen, palmolieplantages of waterkrachtcentrales) veel onvrede. Veel van deze projecten worden bekostigd door rijke landen ter compensatie van beperkte milieu-inspanningen binnen de eigen landsgrenzen. De interactieve atlas is nog in ontwikkeling. Niet elk conflict is even gedetailleerd beschreven. Rusland en China zijn nog volledig ongedocumenteerd, terwijl daar ongetwijfeld veel te rapporteren valt. Ook Nederland is niet vertegenwoordigd. Nochtans zijn ook hier ecologische conflicten aan de gang, bijvoorbeeld in verband met aardgas en schaliegas. In Nederland is het protest relatief goed georganiseerd. Eerder werd de opslag van CO₂ na verzet door gemeenten en omwonenden afgevoerd. Ook windturbines krijgen te maken met georganiiseerd protest. Op wereldvlak is het succes van acties beperkter. De armen hebben meestal geen toegang tot een goed functionerend rechtssysteem. Er is dikwijls sprake van intimidatie en geweld, die in veel gevallen onbestraft blijven. In 80 procent van de gedocumenteerde conflicten zijn doden gevallen. Toch worden er wel degelijk positieve resultaten geboekt. EJOLT stelt dat 17 procent van de gedocumenteerde zaken op een succes is uitgedraaid. Dat impliceert niet altijd dat een project werd tegengehouden, maar wel dat de actievoerders in ieder geval iets uit de brand hebben kunnen slepen. Door zoveel informatie samen te brengen, maakt de atlas van milieuconflicten het voor actievoerders in elk geval een stuk makkelijker om krachten te bundelen en van elkaar te leren. www.ejatlas.org **Kris De Decker** is oprichter van *Lowtech Magazine* en geeft ons elk nummer feit en fictie rond een hightech oplossing voor een duurzamere samenleving. www.lowtechmagazine.be

Lowtech

Ondergeschikt aan Verkeer en voortdurend gedwarsboomd door Economische Zaken. Staatssecretaris Wilma Mansveld van Milieu wil misschien wel, maar ze kan zo weinig. “Ze zit in de afdeling ‘verkoop’ en moet de vervelende besluiten van de minister verkopen.” Tekst Han van de Wiel Beeld Phil Nijhuis/ANP

Vleugellamme staatssecretaris

Weg met het opgeheven vingertje op milieugebied. “Dat willen mensen niet”, zegt staatssecretaris Wilma Mansveld. “Mensen willen het samen doen. Ze leveren geen bijdrage aan milieuverbetering omdat de overheid dat wil, maar omdat ze ervan overtuigd zijn dat ze het zelf kunnen.” Begin maart stuurde ze haar visie – Modernisering Milieubeleid – naar de Tweede Kamer en lanceerde tegelijkertijd de website duurzaamdoen.nl, met praktische tips op het gebied van afval, energie, reizen, eten en kopen. Haar ideeën zorgden voor weinig ophef en opwinding. In de oude en nieuwe media bleef het opvallend rustig. Zelfs milieuorganisaties vonden het niet de moeite waard inhoudelijk te reageren. Jacomijn Plumers, campagneleider duurzaam voedsel bij Milieudefensie, zegt dat de nadruk in het beleid ligt op afschuiven met een hoog ‘doe-

het-zelfgehalte’, zoals het advies om minder vlees te eten, zonder de uitstoot door de veehouderij aan te pakken. “Er staat amper nieuw beleid in en er was dan ook weinig om op te reageren.” Die stilte staat in schril contrast met Mansvelds aantreden, anderhalf jaar geleden. Binnen drie maanden leek ze als aangeschoten wild het veld al te moeten ruimen vanwege grote problemen met de Fyra. Ze overleefde die moeilijke periode ternauwernood, maar kan politiek geen kant op. Is ze werkelijk ongeschikt, of kon ze er weinig aan doen, en is ze eerder een ‘slachtoffer’ van de politieke realiteit dat milieu en klimaat tijdelijk minder belangrijk zijn?

Fijn mens
Als een onbeschreven blad kwam Wilma Mansveld (PvdA) in het tweede kabinet-Rutte. “Ik kende haar niet”, zegt oud-partijgenoot en voormalig minister Jan Pronk, “al

sluit ik niet uit haar in het verleden wel eens te hebben ontmoet.” In dat verleden was Mansveld namelijk acht jaar lid van de Provinciale Staten in Groningen, en vanaf april 2011 gedeputeerde, met in haar pakket economische zaken, energie, jeugdzorg en facilitaire zaken. “Zodra de naam van een bewindspersoon bekend wordt, gaat iedereen op het ministerie aan de Google”, zegt Maas Goote. Sinds vorige zomer is hij directeur van de natuurbeschermingsorganisatie IUCN NL, daarvoor werkte Goote voor het ministerie van VROM, later Infrastructuur en Milieu. Daar hield hij zich vooral bezig met internationaal (klimaat)beleid. “Omdat ze onbekend was, kijk je naar kwaliteiten in een vorige functie. Je hoopt dat iemand een kei is in onderwerp x of y.” Door haar brede portefeuille als gedeputeerde stak er geen onderwerp bovenuit. Ondertussen heeft Goote haar leren kennen als ‘een fijn mens’. “De samenwerking met

haar heb ik altijd heel prettig gevonden. Ze wil gericht informatie hebben en is wars van wolligheid.” Ook een onbeschreven blad kan zich volgens Pronk redden in ‘Den Haag’, mits hij of zij politieke en bestuurlijke ervaring heeft. Pronk: “En als gedeputeerde heb je die. Je hebt geleerd je beleid te verdedigen en over-eind te blijven in het debat. Zeker in het begin is dat best lastig.” Garanties voor een succesvolle carrière als bewindspersoon zijn er niet, maar ‘kilometers maken in Den Haag’ is wel een pré. “Er is niks beters dan parlementaire ervaring”, meent Pronk. “Minimaal een jaar of twee. Dan leer je de politieke verhoudingen kennen, de mores, en die zijn anders dan elders. Je kunt je behoorlijk vergissen als je van buiten in Den Haag komt.”

Fyra
Mansveld kan erover meepraten. Ze was koud aangetreden of de Fyra, de hogesnelheidstrein tussen Amsterdam en Brussel, bleek forse technische mankementen te hebben. In winterse omstandigheden vielen er onderdelen van de treinen. Mansveld moest komen opdaven in de Tweede Kamer. Een dikke maand later lekte uit dat ambtenaren van haar eigen ministerie een kritisch

rapport over spoorbeheerder ProRail hadden achtergehouden. Mansveld moest zich verantwoorden in de Tweede Kamer. De oppositie sleep de messen, de SP dreigde met een motie van wantrouwen – nog geen drie maanden nadat Mansveld met haar werk was begonnen. “Ik denk dat minister Schultz (Infrastructuur en Milieu) het niet heel erg vindt dat ze het openbaar vervoer niet in haar portefeuille heeft”, zegt Tweede Kamerlid Paulus Jansen van de SP. “Die wist dat er lijken in de kast lagen.” Mansveld moest volgens Jansen meteen “de wei in, en leunde aanvankelijk sterk op haar ambtenaren.” De Tweede Kamer zag een onervaren staatssecretaris hannesen. Rond Mansveld hing al snel een zweem van stoet-haspel. Maar dat is niet terecht, zegt Goote. “Mij viel op dat ze snel heel goed en slim opereerde in de Tweede Kamer, zeker in de Commissievergaderingen. Haar dossier is erg technisch, zie de emissiehandel. Het is wonderenswaardig hoe goed ze dat doet. Vragen stellen is één, die vragen goed beantwoorden een stuk lastiger. Maar dat doet ze zakelijk en feitelijk, met respect voor de Kamer.” Ook Jansen vindt dat Mansveld “in haar rol is gegroeid, beter in haar vel is gaan zitten en zelf veel meer kennis heeft vergaard.” De

conclusie is dat Mansveld best oké is. Er is iets anders aan de hand: het milieubeleid is langzaam maar gestaag naar de marge geduwd.

Linkse hobby
Dat begon ongeveer tien jaar geleden. De LPF en later de PVV trokken het opkomen voor milieubelangen in de sfeer van linkse hobby’s. De VVD, die niet eens zo heel lang geleden milieuministers als Ed Nijpels en Pieter Winsemius leverde die flink aan de weg timmerden, liet zich hierdoor meevoe-ren in een poging de rechterflank af te scher-men. Milieu werd, in een dichtbevolkt land als het onze, een sta-in-de-weg voor nieuwe infrastructuur en bouwprojecten. Niemand twijfelt eraan dat Mansveld milieu een warm hart toedraagt, in tegenstelling tot haar voorganger Joop Atsma (CDA). Atsma ‘paste op de winkel’, zegt Paulus Jansen, voorzitter van de commissie Infrastructuur en Milieu. “Mansveld straalt uit dat ze iets wil. Bijvoorbeeld herrie langs autowegen aanpakken en de luchtkwaliteit verbeteren. Wat niet wil zeggen dat ze dat voor elkaar krijgt, want minister Schultz wil hard rijden waar dat kan, en langzamer waar het moet.” Die gespletenheid zit ingebakken in het mi-nisterie en kwam genadeloos aan het licht in →

“Ik denk dat minister Schultz het niet heel erg vindt dat ze het openbaar vervoer niet in haar portefeuille heeft. Die wist dat er lijken in de kast lagen” Paulus Jansen, Tweede Kamerlid voor de SP

→ de kamerbrief Modernisering Milieubeleid, die Mansveld begin maart dit jaar naar het parlement stuurde. Daarin staat volksgezondheid centraal. De brief stelt dat verkeer “een relatief grote bijdrage levert aan de negatieve effecten op gezondheid.” Mansveld pleit voor Europees bronbeleid “om bij de uitstoot van auto’s de gewenste effecten te bereiken.” Maar het verband tussen luchtkwaliteit en verkeerssnelheid komt in de kamerbrief niet aan de orde. Verkeer is namelijk het terrein van Melanie Schultz. Of zoals Jansen het uitdrukt: “De staatssecretaris zit in de afdeling ‘verkoop’. Ze moet de vervelende besluiten van de minister verkopen.” Tot grote frustratie van Ivo Stumpe, campagneleider Verkeer bij Milieudefensie. “Luchtkwaliteit is een collectief belang, waarbij niemand het recht heeft om met individuele keuzes het milieu van ons allemaal te vervuilen. De ambtenaren van Schultz rekenen niet om de lucht schoner te maken, maar om te zoeken naar mogelijkheden die er binnen de wettelijke beperkingen zijn om extra te kunnen vervuilen. De ambities van het kabinet zijn dus niet het schoonmaken van het milieu, maar maximaal vervuilen binnen de juridische grenzen.”

Weeffout
Jan Pronk noemt de taakverdeling tussen Schultz en Mansveld ‘een weeffout in dit kabinet’. “Milieu en Ruimtelijke Ordening zijn feitelijk afgeschaft, want ondergeschikt gemaakt aan Verkeer en Waterstaat.” Dat die ministeries zijn samengevoegd, had de PvdA nooit moeten accepteren, meent Pronk. “En ook Mansveld had er niet moeten instappen. Het harde beleid van Verkeer en Waterstaat wint het altijd van het zachte milieu- en ruimtelijke beleid.” Volgens hem horen het twee aparte ministeries te zijn, zodat de vaak tegenstrijdige belangen aan de orde komen in het kabinet, waar een politiek debat gevoerd kan worden. “Een minister is verantwoordelijk voor het beleid van het hele departement, een staatssecretaris is alleen bezig met het eigen beleid. De minister zit in tegenstelling tot de staatssecretaris bij alle kabinetvergaderingen en kan een politiek robbertje vechten met collega’s, bijvoorbeeld over bezuinigingen. De staatssecretaris moet die bezuinigingen op haar pakket gewoon accepteren en uitvoeren.” Pronk geeft een illustratief voorbeeld uit de tijd dat hij als minister van VROM in de clinch lag met zijn collega en toenmalige partijgenoot Tineke Netelenbos (Verkeer en Waterstaat) over de gezondheidseffecten van luchtverontreiniging door verkeer op kinderen. “Die effecten staan onomstotelijk vast. We kozen voor de goedkoopste, maar effectieve maatregel: een maximumsnelheid van 80 km per uur op plekken waar die effecten optreden. Netelenbos en ik bereikten overeenstemming omdat we als bewindspersonen met elkaar op voet van gelijkheid konden onderhandelen.” Mansveld zit aan twee kanten ingeklemd. Aan de ene kant haar ‘eigen’ minister Schultz. Aan de andere kant minister Henk Kamp (Economische Zaken), verantwoordelijk voor het energiebeleid. Jansen (SP): “Ze wordt dus steeds geconfronteerd met het be-

leid van een ander.” Dat frustrereert een actiever klimaatbeleid, zegt Willem Wiskerke, campaigner Klimaat en Energie bij Greenpeace. “Mansveld wil wel, maar Economische Zaken steekt er een stokje voor en dwingt haar tot een zwakke positie. Klimaat en milieu bungelen er maar een beetje bij, het zijn ondergeschoven kindjes.”

Klimaat
Van 2008 tot en met 2010 was de jurist Goote hoofdonderhandelaar namens de Europese Unie bij internationale klimaatonderhandelingen. Hij kent dus het klappen van de zweep. Hoe beoordeelt hij Mansvelds optreden tijdens internationale klimaatconferenties? “Als je op dat terrein een rol wilt spelen, moet je er flink tijd in investeren. Weinig bewindspersonen kunnen dat binnen één jaar. Dus in het begin treden ze meestal bescheiden op. De buitenwacht kon dus geen gigantische verwachtingen hebben.” Maar, zegt hij, om daar een verschil te kunnen maken moet een bewindspersoon ook tijd máken voor dat internationale klimaatproces, zeker omdat er zoveel concurrentie is met andere onderwerpen. “En dat zie ik haar nog niet doen. Ze heeft natuurlijk nooit gezegd: ‘mijn prioriteit ligt bij de trein’. Daar is ze wél een jaar mee bezig geweest.” Uit het onlangs gepresenteerde moderniseringsbeleid blijkt niet dat Mansveld er de komende jaren alsnog vol op inzet – de reden is volgens Jansen dat haar speelveld heel klein is. Mitigatie, het verminderen van broeikasgassen, zit bij Kamp en adaptatie bij Schultz. “Wat overblijft is praten over emissiehandel, en dat doet ze volgens mij goed.” Na drie maanden in functie was Mansveld aangeschoten wild. Daar kon ze weinig aan doen, en dat beeld behoeft bijstelling. Veel betekenisvoller is het beeld van een vleugellamme staatssecretaris, die wel wil maar niet kan. Dat heeft niks met de persoon te maken, maar met de politieke realiteit: milieu en klimaat zijn tijdelijk minder belangrijk. □

Ronald Aalders, 53, Algemeen medewerker Milieu Centrum De Broeikas in Nijmegen
Gaat tafelen met: Belangstellenden in dagcafé De Klinker

Waarom doe je aan deze actie mee? “Ik wil graag mensen prikkelen om dingen anders te doen. Niet door te wijzen met het vingertje, maar door ze te laten zien dat het anders kan. Door mensen te laten nadenken en door ze hun eigen conclusies te laten trekken. Dat is een belangrijk deel van mijn werk bij Milieu Centrum De Broeikas en dat wordt ook wel een beetje de insteek van *Tafelen met....*”

Met wie ga je tafelen? “De Broeikas is gevestigd in een oud kraakpand (De Grote Broek) dat gedeeld wordt met onder andere het veganistische dagcafé De Klinker. Het voedsel waarmee De Klinker kookt is over het algemeen geschonken en de opbrengsten van de maaltijden gaan naar een goed doel. Dat we in hetzelfde pand zitten is dus een uitgelezen mogelijkheid om mee te doen aan de actie *Tafelen met....* De Klinker verzorgt de maaltijd, wij verzorgen de inhoud van de avond en iedereen die belangstelling heeft is welkom.”

Wat gaat er gebeuren? “Het wordt een variant op het diner dansant, waarbij de gangen niet afgewisseld worden met dans, maar met presentaties en discussies over de noodzaak van een evenwichtiger afstemming tussen landbouw en natuur. Iets dat vooral voor onze Ooijpolder geldt, maar sowieso zijn de onderwerpen voedsel en voedselproductie natuurlijk erg actueel. *Tafelen met....* is vooral bedoeld om te inspireren over hoe we met onze voedselproductie omgaan en hoe het anders kan. Het milieu heeft ons niet nodig, maar wij het milieu wel. Een definitief programma is er nog niet. Wellicht komen er informatiestandjes en zullen er YouTube-filmpjes over het onderwerp getoond worden. En er komen sprekers. Maar geen politici. We moeten ons houden aan het beleid van De Klinker: geen vlees en geen politici.”

“Mansveld had er niet moeten instappen. Het harde beleid van Verkeer en Waterstaat wint het altijd van het zachte milieu- en ruimtelijke beleid” Jan Pronk, oud Milieuminister

“Het milieu heeft ons niet nodig, maar wij het milieu wel”

Georganiseerde twijfel

Vier jaar lang beet Jan Paul van Soest zich in z'n vrije tijd vast in de klimaatsceptici. Een "pr-prestatie van formaat" noemt hij hun succes in *De Twijfelbrigade*. Hij las voor z'n onderzoek alles wat hij kon vinden van en over de sceptici en speurde het internet af naar sceptische blogs en platforms. De sceptici werken "in een parallel universum", is de conclusie van Van Soest. Minuties beschrijft de milieuviseur de beweringen van de klimaatsceptici om deze vervolgens te pareren met de bevindingen van de klimaatwetenschap. Zo fileert Van Soest op feitelijke en afstandelijke wijze de stellingnames van de sceptici, stap voor stap, argument voor argument. Wellicht wat taaie kost maar zeer nuttig voor een ieder die in de twist tussen sceptici en klimaatwetenschappers door de bomen het bos soms niet meer ziet. In het tweede deel van het boek graaft Van Soest verder. Hij becijfert dat achter de klimaatsceptische lobby in Europa en de Verenigde Staten slechts zo'n honderd mensen schuilgaan die aan de lopende band opiniestukken, blogs en artikelen publiceren. De sceptici worden gevoed door een gemeenschappelijke ideologische overtuiging, zo toont hij overtuigend aan. Voor hen is de strijd tegen de klimaatwetenschap onderdeel van een culturele oorlog voor economische vrijheid. Niet voor niets worden door sceptici mensen die waarschuwen voor klimaatverandering 'watermeloenen' genoemd: 'groen van buiten maar rood van binnen'. "De ideologie is de motor", aldus Van Soest, "de belangen zijn de brandstof". Klimaatsceptische denktanks in de Verenigde Staten ontvangen grote financiële bijdragen van de fossiele industrie. Klimaatsceptici vormen het aanbod. Maar er is volgens Van Soest ook een vraag naar hun ontkenning van de opwarming van de aarde. Er is een grote wens dat het verhaal van de klimaatwetenschappers niet klopt en we ons geen zorgen hoeven te maken. Een rode draad in het boek is het pleidooi om het wetenschappelijke en maatschappelijke debat uit elkaar te trekken. Wetenschappers, waar Van Soest op een enkeling na de sceptici niet toerekent, debatteren volgens eigen regels in een eigen circuit. Vervolgens komen ze tot een risico-inschatting van het gevaar van de opwarming, inclusief onzekerheidsmarges. Hoe daarmee om te gaan dient beslecht te worden in een maatschappelijk debat. Van Soest toont zich een overijverig onderzoeker; hij krijgt er geen genoeg van te vertellen wat hij ontdekt heeft. Voor de lezer is dat wel eens wat vermoeiend. Maar wie de grote lijn ontwaart, ontdekt een waardevol boek dat de klimaatsceptici kundig in perspectief zet.

Wijnand Duyvendak is campagneleider bij GroenLinks. Van 2002 tot 2008 was hij Tweede Kamerlid voor GroenLinks.

De Twijfelbrigade. Waarom de klimaatwetenschap wordt afgewezen en de wereldthermostaat 4 graden hoger gaat. Jan Paul van Soest. Maurits Groen Communicatie. ISBN 9789078171225. € 25,- (excl.verzendkosten) via www.mgmc.nl

PUBLICATIES

Hip veganisme

Door voedselschandalen en overbevolking wordt de noodzaak om anders te gaan eten steeds belangrijker. Steeds meer mensen kiezen daarom voor een duurzamer alternatief: puur plantaardige voeding. Als alle Nederlanders één dag per week geen dierlijke producten eten, zijn in één klap alle Nederlandse klimaatdoelstellingen voor huishoudens gehaald. Maar hoe doe je dat, lekker eten zonder vlees en zuivel? In *De Vegarevolutie* geeft foodblogger Lisa Steltenpool je meer dan vijftig smakelijke en kleurrijke recepten en ook nog eens onderbouwde informatie over gezondheid, dierenwelzijn, milieu en duurzaamheid.

De Vegarevolutie. De onmisbare gids voor veganistisch eten. Lisa Steltenpool. Prometheus Bert Bakker, 2014. ISBN 9789035141124. 160 pag. € 19,95

Lummelen

De evolutiebioloog Tijs Goldschmidt lummelt graag, mede omdat hij dan op de beste ideeën komt. In *Vis in bad* vraagt hij zich af of dieren wel eens lummelen. Hebben dieren vrije tijd? Wat is de functie daar dan van? Een torenvalk op een paaltje lijkt zijn tijd te verlummelen. Maar misschien verzamelt hij wel informatie. Want, zo is de centrale stelling in deze essaybundel, mensen en dieren lijken meer op elkaar dan we denken. Zo zijn er nogal wat diersoorten die net als wij empathie vertonen. En is de winterdepressie bij mensen niet gewoon een milde vorm van winterslaap?

Vis in bad. Tijs Goldschmidt. Athenaeum-Polak & Van Gennep, 2014. ISBN 9789025302627. 176 pag. € 19,95

Slavenplaneet

Volgens Aad Orgelist leven we nu in een maatschappij waar de vrije markt de dienst uitmaakt en de democratie is uitgehold. Dit gaat ten koste van mens en milieu. Orgelist pleit voor minder markt en een zelfverzorgende economie op kleinere, Europese schaal. Nodig is een 'humane' maatschappij waar de drie sociale partners – burgers, overheid en markt – in een evenwichtige sociale balans worden gebracht. Maar deze humane maatschappij kan pas ontkiemen wanneer we beseffen dat we zelf aan de basis staan van veranderingen in onszelf en in de wereld. Het boek bevat hier voor een aantal denkrichtingen.

Is de Aarde een slavenplaneet? Aad Orgelist. Denkrichtingen voor een leefbare samenleving. Uitgeverij Aspekt, 2014. ISBN 9789461533883. 198 pag. € 18,95

FESTIVAL

Fijne mix van eten en doen

De aandacht voor ons eten is nog nooit zo groot geweest. Daarbij gaat het al lang niet meer alleen over "het grote geniet", ook het (vaak nogal lelijke) verhaal achter ons voedsel wordt steeds vaker verteld. Een podium waar die twee mooi samenkomen is het Food Film Festival, dit jaar voor het eerst in mei en op een grotere locatie: de Westergasfabriek in Amsterdam. Anders dan op veel andere filmfestivals stikt het hier van de jonge mensen (logisch, het is een initiatief van Youth Food Movement) en is er een fijne mix van denkers en doeners. Dat samenkomen van praktijk en theorie zie je ook in het programma terug. Zo is er bijvoorbeeld de wereldpremière *Het nieuwe eten* over chef-kok Jonathan Karpathios, die onder het motto 'wil je weten waar je eten vandaan komt, teel het dan zelf' zijn eigen gewassen verbouwt. Over zijn ideeën over 'het nieuwe eten' – écht eten volgens de seizoenen, met respect voor dier en milieu – geeft hij een masterclass waarin live gerechten worden bereid, die het publiek ook kan proeven. In het Grote Visserij Debat wordt onder meer besproken waarom Nederlanders vooral vissticks, tilapia uit de vriezer en tonijn uit blik kopen en daarom 80 procent van de Noordzee-vis naar het buitenland gaat. Er zijn films over duurzame visserij in Toscane (*The Knights of the Lagoon*), een vermeend verband tussen zalmkwekerijen en wilde zalmsterfte (*Salmon Confidential*) of de laatste twee Nederlandse haringschepen (*Hollandse Nieuwe*) en daarnaast geven de Goede Vissers een workshop vis fileren. Verder is er naast de talkshow *De strijd om ons zaad*, waarbij naast de vraag wie is eigenaar ook het wel of niet gebruik van genetische modificatie wordt besproken, een keynote van de door *Time Magazine* tot meest innovatieve boer ter wereld uitgeroepen Amerikaans Joel Salatin. Zijn eigen winstgevende bedrijf bewijst dat kleinschalig niet per se de norm hoeft te zijn als je geen kunstmest wil gebruiken. Aandacht voor de werkers in het veld is er ook: voor de seizoensarbeiders die ieder jaar de bikkelharte grauwe Indiase woestijn in trekken om er zout te winnen (*My Name Is Salt*) en voor de tienduizenden tomatenplukkers in Amerika (*Food Chains*). Moderne slavernij, vinden uitvoerend producenten Eric Schlosser (*Fast Food Nation*, onlangs in Nederland voor de nucleaire top) en *Desperate Housewives*-ster Eva Longoria. Slechts een greep uit een veelzijdig en internationaal programma, dus bekijk het vooral zelf.

Wendy Koops

Food Film Festival, 9, 10 en 11 mei, www.foodfilmfestival.nl

DVD

Amerikaanse woudbewoners

De Redwoods in Californië vormen een besloten wereld waar grote woningen of fastfoodketens nog niet zijn binnengedrongen. Maar voor hoe lang? Want ondanks heftige confrontaties tussen houthakkers en activisten in het verleden gaat de houtkap nog steeds door. Met de verwoesting van het woud veranderen ook de levensomstandigheden, de buitenwereld kruipt steeds dichterbij. De documentaire *Behind the Redwood Curtain*

volgt de impact hiervan op zeven verschillende woudbewoners: houthakkers, wetenschappers, activisten en Native Americans. Geen verhaal over schurken en helden, maar over de uiteenlopende overtuigingen, dromen en angsten van de verschillende bewoners. **Behind the Redwood Curtain, nu te koop op dvd. Dvd winnen?** Schrijf naar redactie@downtoearth-magazine.nl of Postbus 19199 1000 GD Amsterdam o.v.v. "Redwood Curtain" plus naam en adres.

BIOSCOOP

Minimalistische ecothriller

Een boodschap voor iedereen die het oké vindt dat zalmen worden gedood "zodat jij iedere seconde van je leven je fucking iPod kunt afspelen". Veel meer zeggen de drie milieuactivisten in *Night Moves* niet over hun drijfveren om een hydro-elektrische dam op te blazen. Het eerste deel van de film van de om haar minimalisme bekend staande indieregisseur Kelly Reichardt laat vooral de tijdrovende voorbereidingen van de aanslag zien. Droog en kaal, zonder humor en zonder veel dialoog, in mooi geschoten landschappen. De morele implicaties van wat ze doen, lijkt de personages niet bezig te houden. Dat verandert als de explosie onvoorziene gevolgen heeft. Schuld en de angst om gepakt te worden spelen opeens een enorme rol. Vooral bij het door Jesse Eisenberg (*The Social Network*) gespeelde hoofdpersonage, dat langzaam maar zeker de controle verliest.. **Night Moves draait vanaf 5 juni in de bioscopen.**

TELEVISIE

Tuinieren met Maarten

Bij de eerste minuten van *Maartens Moestuin*, is duidelijk: dit is een programma om van te houden. Alleen al die relaterende, licht ironische stem van Maarten 't Hart, zo welbespraakt zie je ze maar zelden op de treurbuis. Op een vreemde manier voelt het alsof hij zijn verhaal alleen voor jou houdt, heel intiem en ongedwongen. Ook omdat hij er niet voor terugdeinst over zijn persoonlijke leven te spreken. Zo citeert hij vaak zijn vader. "Waarom zou je nou komkommers kweken? Een zakje water met een groene poepluier eromheen. En er zit geen voedingswaarde in." Dat laatste vindt 't Hart overigens prima; je kunt er zoveel van eten als je wil. Zonder dik te worden. In iedere aflevering behandelt de gedragsbioloog en schrijver met dertig jaar ervaring als moestuinier enkele gewassen en maakt daar ter afsluiting een zelfgemaakt gerecht van. Heerlijke slow tv. **Maartens Moestuin, nog t/m 9 juni op dinsdag om 19.20 uur bij de VPRO op Nederland 2.**

Foto: Tessa Posthuma de Boer

Verzoek tot handhaving

Stel u ziet een misstand, waartegen kennelijk niet wordt opgetreden. In dat geval is het van belang om te weten dat de overheid zeker sinds 1998 een ‘beginselplicht tot handhaving’ heeft, in geval van een overtreding van de regelgeving. Handhaving betekent veelal: het opleggen van een dwangsom of het aanzeggen van bestuursdwang. Alleen wanneer de overtreding binnenkort wordt gelegaliseerd of wanneer een actief optreden ‘onevenredig’ zou zijn, mag het bevoegd gezag ervan af zien. In concreto houdt dit in dat u eerst alle feiten vergaart en vervolgens een schriftelijk verzoek indient, veelal bij het gemeentebestuur, om op korte termijn over te gaan tot handhaving. In principe dient daarop binnen acht weken te worden gereageerd. Ik zie dat in mijn praktijk regelmatig, bijvoorbeeld in het dossier van een aantal bureaus van een tankstation dat zich niet aan de regels hield. Uitsluitend door het handhavingsverzoek kregen we de gemeente zover om alle punten te onderzoeken en naleving af te dwingen. Dat varieerde van bebording tot vermindering van geluidsoverlast; en van de afscherming van lichtarmaturen tot de veiligheid van gasflessen. Daaruit blijkt hoe belangrijk uw verzoek is. Het is een prikkel voor het bevoegd gezag om tot actie over te gaan en indien de gemeen-

te dat niet doet creëert u hiermee zelf uw procedure-ingang. Mocht er na acht weken namelijk geen actie volgen, dan biedt de wet een tweede instrument: de ingebrekestelling. Als het bevoegd gezag binnen veertien dagen na die ingebrekestelling nog steeds niet beslist, dan is men een ‘dwangsom wegens niet tijdig beslissen’ verschuldigd, die oploopt van 20 tot 40 euro per dag. Het maximale bedrag van €1.260,- zou vervolgens een afdoende prikkel moeten zijn, om in ieder geval op schrift te krijgen waarom men wel of niet tot handhaving overgaat. En als ook dat niet werkt, dan bent u niet alleen €1.260,- rijker – een aardige bijkomstigheid, maar daar ging het natuurlijk niet om – , maar bovenal heeft u zich in ieder geval verzekerd van een ingang bij de rechter.

Een verzoek tot handhaving is al met al een van de belangrijkste instrumenten die een burger of milieugroep tegenwoordig heeft. Mocht u een gevoel hebben ‘van achterkamertjes’, met dit instrument gaan veel luiken open.

Mr. R. (Rogier) Hörchner is advocaat bij Hörchner Advocaten te Breda. Hij is gespecialiseerd in omgevingsrecht en strafrecht. Op Twitter is hij actief onder het pseudoniem @afvaladvocaat.

ADVERTENTIE

Organiseer een gezellig etentje, leuke bbq, picknick, lunch of diner, vraag je gasten om een bijdrage en steun samen de campagne Duurzaam Voedsel van Milieudefensie!

Antwoordkaart weg?
Bel 020 6262 620
(ma t/m do 09.30 - 16.30 uur)

Extreem efficiënte brandnetels

Je kunt zeggen van de moderne landbouw wat je wilt, maar rationeel en een toonbeeld van efficiëntie en productiviteit is die toch wel. Dat denken niet alleen de Louise Fresco's van de wereld, maar zelfs kritische columnisten als de *rising star* Rutger Bregman. Immers, van een hedendaagse akker komen meer kilo's tarwe dan van een Middel-eeuwse.

Toch is zelfs een prehistorische notenverzamelaar veel efficiënter bezig dan een hedendaagse megamachineboer. Als je de opbrengst namelijk afzet tegen de energie die die 'primitieveling' in zijn voedselzoektocht heeft gestopt. Deze *Energy Return on Energy Invested* (Eroeï) van jagers en verzamelaars was vijf tot tien. Dat wil zeggen dat één calorie lichamelijke inspanning, vijf tot tien calorieën aan voedsel opleverde. Geen wonder dat die jongens vroeger maar vier uur per dag hoefden te werken.

Zelfvoorzienende landbouwers hadden het minder goed bekeken met een Eroeï van 1: net genoeg om van te leven. Ons huidige op fossiele brandstoffen draaiende voedselsysteem heeft een Eroeï van minder dan 0,07. Ofwel: één calorie eten op ons bord, heeft vijftien tot twintig calorieën aan fossiele energie gekost. Dat is een gemiddelde: voor de energie die een kastomaat levert, moet eerst veertig keer zoveel energie aan gas worden opgestookt en dan is verpakking, transport en koeling nog niet eens meegerekend. Er wordt dus vele malen meer energie in het systeem gestopt, dan we er uithalen: extreem inefficiënt en verre van rationeel.

Maar OK, kan wel zijn, we halen toch maar mooi die kilo's in grote hoeveelheden van onze moderne akkers, dachten we. Nu blijkt ook dat helemaal niet te kloppen: hoe meer diversiteit op een akker, hoe meer kilo's er vanaf komen. Dus een akker met bijvoorbeeld bonen tussen de maïs levert meer voedsel op dan de gebruikelijke monocultuur van alleen maïs of alleen bonen. Dat komt omdat maïs en bonen verschillende bodemlagen benutten en elkaar positief beïnvloeden. Hoe diverser een stuk landbouwgrond – dus hoe meer verschillende gewassen, waaronder ook bomen, struiken en kruiden – hoe productiever, leert agro-ecologisch onderzoek. Vanuit dat inzicht worden er sinds een tijdje her en der Voedselbossen in Nederland aangelegd. Lastig te mechaniseren, maar juist daardoor met een gunstige *Energy Return on Energy Invested*. Romantische voedselbossen blijken de meest efficiënte en rationele vorm van voedselvoorziening. Gaan we aan werken, middels een vierurige werkdag.

Michiel Bussink verbouwt eten, geeft workshops over eten en schrijft over eten. Onder andere in zijn boeken *Lekker Landschap*, *Ik eet dus ik ben* en *Smaakboek Achterhoeks fruit*. Vind hem op www.michielbussink.nl

- Tagliatelle met brandnetelsaus**
- vergiet vol brandneteltopjes
 - 1 ui
 - 1 teen knoflook
 - olijfolie
 - zout
 - peper
 - nootmuskaat
 - 2 deciliter crème fraîche
 - 200 gram belegen geitenkaas
 - tagliatelle of andere pasta

Voor een gunstige Eroeï: **brandnetels uit onze romantische tuin.** Doe de brandneteltopjes een paar seconden in een pan met kokend water. Giet af in een vergiet. Snijdt de brandneteltopjes fijn. Fruit de gesnipperde ui in de olijfolie. Pers het teentje knoflook erboven uit en bak een paar minuten met de brandneteltopjes. Breng op smaak met peper, zout, wat geraspte nootmuskaat en de room. Zet even de staafmixer er op. Serveer met de geraspte kaas bij de gare pasta.

Bewuste boodschappen

Welk toetje is het meest oké? Is die vleesvervanger echt zoveel minder belastend voor het milieu dan biologisch vlees? Met de komst van Questionmark, een app en website, moet kiezen met je vork een stuk gemakkelijker worden. In de supermarkt kun je de verschillende producten scannen en zien welk cijfer ze scoren op de gebieden volksgezondheid, milieu, dierenwelzijn en voor een deel van de producten ook mensenrechten. Direct daaronder staat een lijst met alternatieven met bovenaan het hoogst scorende. Doorklikken om te zien waar de cijfers op gebaseerd zijn kan niet. Chocoladevlokken met een 8,6 krijgen bijvoorbeeld dezelfde korte, algemene uitleg als chocogranen met een 5,0. Er is ook een zoekfunctie. Bijna 23.500 producten zijn onderzocht (vlees en vleesvervangers, eieren en zuivel, broodbeleg en chocoladeproducten), het streven is dat daar jaarlijks 10 duizend bijkomen. Gebruikers kunnen daarbij helpen. Vind de app in de App Store of op Google play of ga naar www.thequestionmark.org.

Voordelen: Laagdrempelig, snel en overzichtelijk doordat gekozen is voor het geven van cijfers. Behoorlijk uitgebreid qua ‘assortiment’.

Nadelen: Streven om het verhaal achter de producten transparanter te maken strookt niet met de summiere informatie per afzonderlijk product. Je krijgt geen inzicht in de productieketen of het beleid, zoals bijvoorbeeld bij Rank a Brand. De beschikbare informatie zou beter gedeeld moeten worden.

Hergebruikte muurverf

Einde van afval, daar staat EVA voor. Verfrestanten die bij de milieustraat worden ingeleverd krijgen een nieuw leven. Maar liefst 10 procent van de verf die verkocht wordt, eindigt bij het chemisch afval. Afvalinzamelaar SITA verzamelt alle bruikbare verfrestanten uit het land, sorteert filtert, zuivert en test ze waarna het als verfgrondstof naar fabrikant Evert Koning gaat. Die voegt daar naar eigen zeggen nog maximaal 3 procent aan nieuwe grondstoffen aan toe en test uitgebreid op veiligheid en kwaliteit. De verf wordt vervolgens verkocht in potten van 10 liter. Ze zijn overigens alleen binnen te gebruiken. Te koop via Eco-logisch in Amsterdam: www.eco-logisch.nl.

Voordelen: Volgens de levenscyclusanalyse levert hergebruik een milieuwinst van 72 procent ten opzichte van verbranden (wordt normaliter met verfstoven gedaan). Het is iets goedkoper dan gewone muurverf van die kwaliteit. Schrobvast.

Nadelen: Kleine kleurverschillen zijn mogelijk, dus let erop dat de chargenummers hetzelfde zijn. Beperkt houdbaar.

Schonere schoonmaakmiddelen

Elders in dit blad gaat het over duurzame grondstoffen. Frisdrankproducenten willen niet overgaan op blikjes met duurzame tin uit angst voor de publieke opinie. Slapende honden en zo, en wat als je het niet kunt waarmaken. Ecover is gelukkig niet zo angstig. Het bedrijf claimt trots de eerste schoonmaakmiddelenproducent wereldwijd te zijn die palmolie vervangt door algenolie. Terwijl ook hier sommigen ongetwijfeld zullen denken: Wat!? Palmolie in Ecover? Zij hebben gemist dat Ecover zich al langere tijd inzet voor het gebruik van duurzame palmolie en experimenteerde met alternatieven. Inmiddels zijn ze zo ver dat ze met algenolie een innovatief alternatief kunnen bieden voor tropische oliën zoals palmolie.

Voordelen: Tropisch oerwoud, orang-oetans en biodiversiteit worden ontlast. Lokale productie zorgt voor minder CO₂-uitstoot maar ook meer transparantie.

Nadelen: De producten liggen pas eind dit jaar in de winkels.

Doe het zelf

Plukken wat je plukken kan

Gelukkig, het is weer lente. Tijd om de tuin in te gaan. Flink zaaien, zodat je over een maand of wat weer kan oogsten. Geen tuin? Geen nood! Je kunt je eten ook uit het bos halen. Of langs de kant van de weg vinden. In stadsparken plukken. Of gewoon ergens in de wijk.

Appels, bramen, pruimen en noten zijn allemaal eetbaar en vaak wel ergens in het wild te vinden. Hetzelfde geldt voor brandnetel, weegbree, madelief, kleeftkruid, witte dovenetel, daslook en klaver. Zelfs berenklauw kun je eten (wel voorzichtig plukken). En het vroege voorjaar (nu dus!) is de beste tijd om paardenbloemenblad te eten. Gewoon rauw in een salade of als zomers stampptotje.

Op www.permacultuurnederland.org staat zo’n beetje elke eetbare plant die in Nederland te vinden is. En als je online wat rondsurft, heb je zo tal van recepten op je scherm. Puntje van aandacht is dat je héél goed moet opletten wat je plukt. Eetbare en giftige planten lijken soms verdomd veel op elkaar. Regel nummer één bij het wildplukken is dan ook: bij twijfel niet doen. Vertrouw je jezelf toch niet helemaal? Ga dan eerst op wildplukcursus. Bij de dames van www.etenuitdenatuur.nl bijvoorbeeld.

De volgende vraag is natuurlijk: waar vind je al dat eetbaars? Ook dat hoeft je niet zelf te ontdekken. Het staat haarfijn beschreven op www.wildplukwijzer.nl (ook beschikbaar als app). Dit is, ik citeer, ‘een handige Google Map die, met jouw hulp, alle openbare fruitbomen en -struiken, notenbomen en verdwaalde komkommerplanten bij jou om de hoek en in de rest van Nederland in kaart brengt.’ Een essentiële tool voor de beginnende wildplukker dus.

Voelt het wat onwennig om het park of de wijk af te struinen op zoek naar eten? Bedenk dan dat dat vroeger aan de orde van de dag was. In landen zoals Frankrijk en Italië is het nog steeds vrij normaal dat je eten in het wild plukt. En in Oost-Europa schijnt zo’n beetje elke dorpeling eten uit het bos te halen. Voor mensen met kinderen is het ook nog eens een heel goed weekenduitje. Elke wandeling wordt een speurtocht. En dat vinden kinderen (ook) hartstikke spannend. Dus, kom mee naar buiten allemaal!

Nienke Oosterbaan is auteur van *Fred & Wilma in de Vinexwijk* en geeft ons elk nummer een leuke tip om zelfvoorzienend te leven.

Actie regenton

De groene musketiers, een nieuwe coöperatie uit Overijssel, zijn de Actie regenton begonnen. Hiermee willen ze mensen stimuleren om hun regenpijp los te koppelen van het riool. Dat kan zelfs enkele honderden euro’s opleveren, althans in gemeenten waar de “Subsidieverordening ontkoppelen hemelwater” van kracht is. Via de musketiers is een regenton van 300 liter met korting te koop. Er is keuze uit drie modellen. Ook helpen zij met het invullen van de subsidieaanvraag. Voorwaarde is een lidmaatschap van 25 euro. Zelf een regenton kopen en subsidie aanvragen is ook mogelijk, het formulier vind je op hun site <http://degroenemusketiers.nl/>. Hier staan ook tips over het plaatsen en onderhouden van de ton.

Voordelen: Schoon water vermengt zich niet met afvalwater in het riool. De riolering wordt niet overbelast. Water uit de regenton kan worden gebruikt voor andere zaken.

Nadelen: De subsidieregeling geldt niet voor alle gemeenten. Je moet niet vergeten de ton voor het gaat vriezen even te legen.

Afgebeeld: model Maya.

Omstreden houtkachel

Hoewel ze nog steeds worden geassocieerd met gezelligheid, kleeft aan houtkachels meer en meer het beeld van grote vervuilers. In België wordt erover gesproken houtstook te verbieden op dagen waarop een smogalarm geldt (dat is al bij 70 microgram fijnstof per kubieke meter, in Nederland pas bij 200µg/m³). En in Griekenland levert de regering bij fijnstofconcentraties van 100µg/m³ zelfs twee dagen gratis stroom aan arme huishoudens in de hoop daarmee stoken op hout te verminderen. Door de crisis is dat namelijk toegenomen, met de luchtkwaliteit als onverwacht slachtoffer. Ook in Nederland speelt dit probleem. Milieu Centraal noemt op haar site de toename van houtkachels in woonwijken vanuit milieuoogpunt zelfs onwenselijk. Redenen zijn geuroverlast en fijnstof, maar eenduidige cijfers hierover vinden is lastig. Uit metingen van de emissieregistratie, onderdeel van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), blijkt uitstoot van vuurhaarden en sfeerverwarming van woningen inderdaad een van de grootste fijnstofveroorzakers te zijn. ECN (Energie Onderzoekcentrum Nederland) kwam in 2012 met schattingen gebaseerd op drie verschillende onderzoeken: houtstook veroorzaakt zo’n 4,5 procent van het landelijke aantal stofdeeltjes van 10 micrometer (PM10) en 8 procent van PM2.5. Die percentages zullen alleen maar stijgen omdat houtstook toeneemt en de emissies van andere fijnstofveroorzakers door maatregelen afnemen. Het gaat in ieder geval om aanzienlijke getallen. Volgens het Longfonds lijdt nu al één op de tien Nederlanders onder de uitstoot van houtstook. Zo gauw er in de buurt een houtkachel aangaat, krijgen zij lichamelijke reacties. Sommigen kunnen dan hun huis zelfs niet uit. Veel stokers onderschatten de overlast en gemeenten grijpen vaak niet in. Vreemd genoeg zijn er geen emissie-eisen voor houtkachels, al kunnen die volgens het Kenniscentrum InfoMil van het ministerie van Infrastructuur en Milieu wel als “maatwerk” worden opgelegd. Fijnstof en andere giftige stoffen zullen altijd vrijkomen bij houtstoken, maar er kan veel worden gedaan om de schade te beperken. Stoken met een moderne kachel bijvoorbeeld; het rendement daarvan is meer dan 80 procent tegen 50 bij kachels ouder dan 10 jaar. Van belang want hoe beter de verbranding, hoe minder de uitstoot. De open haard, met maximaal 30 procent rendement, kan beter uitblijven. Verder zijn het gebruik van filters, kachels met een capaciteit die bij de ruimte past en goed stookgedrag van belang. Dat laatste betekent zorgen voor voldoende zuurstoftoevoer, alleen droog en schoon hout (behandeld hout zit vol gif!), een goed geveegde schoorsteen en niet stoken op windstille dagen.

Wendy Koops

Op 23 mei organiseren verschillende organisaties het congres ‘Houtstook & gezondheid: problemen voorkomen’. www.vvm.info

Oproepen en Agenda

Tafelen met... jou!
Juni is Tafelen met... maand! No- dig je vrienden of familie uit voor een gezellig etentje en steun Milieudefen- sie door je gasten te vragen een bedrag aan ons te doneren. Als je gaat koken kan je bij ons terecht voor een verrassende kookbox en verder informatiemateriaal. Ben je nu al enthousiast en wil je kok zijn, of ben je goed in het organiseren van ge- zellige etentjes? Meld je dan alvast aan onder vermelding van: Tafelen met... kok bij patriciae@milieudefensie.nl

Milieudefensie Academie
Milieudefensie Academie wil lo- kale initiatieven een steuntje in de rug geven.
14 Mei kijken we naar de manieren om geld en middelen bij elkaar te krijgen voor het uitvoeren van je initiatief. Onze fond- senwerkers nemen je mee in de ins en outs van het zoeken en vinden van gelden.
11 Juni gaat over leiderschap. Hoe zorg je dat mensen warm lopen voor jouw pro- ject? En hoe zorg je er vervolgens voor dat ze actief blijven? Met een aantal ervaren organizers kijken we naar manieren om

nieuwe mensen te vinden en te binden. Meer weten? Schrijf je dan in op milieudefensie.nl/academie

Schaliegasactivisten op bezoek
In mei komen mensen die in Argentinië en Oekraïne strijden tegen schaliegaswinning door Shell naar Neder- land. Samen met Milieudefensie bezoeken ze de aandeelhoudersvergadering van Shell en ontmoeten ze het Neder- landse schaliegasverzet. Ook actief tegen schaliegas of simpelweg geïnteres- seerd? Kom ook naar de bijeenkomst in Eindhoven op 21 mei! 20 Mei zijn ze 's avonds in Utrecht, om de Fossilvrij- beweging te ontmoeten – ook daar zijn belangstellenden welkom! Meer info: www.milieudefensie.nl/schaliegas

Luchtverontreiniging meten
Dinsdagavond 20 mei organi- seert Milieudefensie een 'Samen voor gezonde lucht'-bijeenkomst in Utrecht met als thema "meten en reke- nen". Joost Wesseling, werkzaam bij het RIVM en verantwoordelijk voor de

modellering van luchtverontreiniging, geef deze avond een presentatie. Daarnaast wordt er op interactieve wijze aandacht besteed aan de eindrapportage van de meetcampagne door bewoners en de manier waarop deze gepresenteerd wordt. Info en aanmelden via: gezondelucht@milieudefensie.nl

JMA zoekt bloggers!
Binnen Project A15, de duur- zame energiesnelweg, komt er een blog voor jongeren, door jongeren over duurzame initiatieven en mensen die dit mogelijk maken. Hou jij van schrijven of een spannend interview afnemen of ken je iemand (onder de 28) die dit leuk vind? Neem contact op met projecta15-blog@jma.org

Ga mee op festivaltour duurzame electronica
Voor het tin in tablets, laptops en mobieltjes wordt het Indonesische eiland Bangka verwoest. (zie pag 28). JMA en Milieudefensie willen dat hieraan een ein- de komt en zijn een petitie gestart om

producenten aan te moedigen te kiezen voor duurzaam gewonnen tin. Om handtekeningen te verzamelen en jongeren te laten zien wat er schuilgaat achter hun beeldscherm gaan we van mei tot en met augustus naar circa 10 festivals en introductiedagen op universiteiten. Zin om mee te gaan? Op woensdagavond **21 mei** organiseren we een bijeenkomst in Utrecht waarin we jou helemaal klaarstomen zodat je zoveel mogelijk handtekeningen op kunt halen. Meld je nu aan voor de infoavond! Mail naar doe.mee@milieudefensie.nl

Kieswijzer voor een groen Europa
Op 22 mei kiezen we een nieuw Europees parlement. Wij willen je helpen om groen te kiezen. Bekijk onze kieswijzer voor de standpunten van alle partijen op het gebied van o.a. klimaat en energie, eerlijke handel, leefomgeving en landbouw. Kijk op www.milieudefensie.nl/kieswijzer

Doe mee!
Kijk voor een actueel activiteitenoverzicht op www.milieudefensie.nl/doemee

Algemene Ledenvergadering Milieudefensie

Het bestuur van Vereniging Milieudefensie nodigt de leden van harte uit voor de Algemene Ledenvergadering (ALV) op woensdag 11 juni 2014 in de Witte Vosch, Oudegracht 49, te Utrecht. Aanvang 18.30 uur, einde ca. 21.15 uur
Op de agenda staat onder meer het Jaarverslag 2013, met daarin opgenomen de Jaarrekening 2013. Tevens liggen er drie voorstellen tot statutenwijzigingen voor (amendeerbaar), t.w.:
• Mogelijkheid tot deelnemen aan de bestuursvergadering middels Audio- en video conferencing,
• Mogelijkheid tot stemmen bij volmacht,
• Aanpassing van de quorum regeling.
Tijdens de ALV van november 2013 is besloten dit agendapunt door te schuiven naar de ALV van juni 2014.

Verder vinden er verkiezingen plaats voor een penningmeester, een algemeen bestuurslid, twee presidiumleden en een redactielid voor het Ledenbulletin. Meer informatie over de vacatures kunt u vinden op onze website onder <http://milieudefensie.nl/overons/werken-bij>

In tegenstelling tot eerdere berichtgeving zal het stuk "Samenwerking met bedrijven" als niet amendeerbaar stuk op de agenda staan en wordt "Aanpassing Lokale Afdelingenreglement" uitgesteld tot november 2014. De amendeerbare stukken zijn vanaf 11 april a.s. beschikbaar. U kunt de teksten op werkdagen van 09.00 uur tot 17.00 uur inzien bij de receptie op het kantoor van Milieudefensie. Ze zijn tevens opvraagbaar via de Servicelijn: service@milieudefensie.nl, of via het secretariaat: secretariaat@milieudefensie.nl

Amendementen op de voorstellen kunnen worden ingediend tot 1 mei 2014. U kunt deze sturen aan het secretariaat, per mail: secretariaat@milieudefensie.nl, of per post gericht aan het secretariaat, Vereniging Milieudefensie, Postbus 19199, 1000 GD, Amsterdam.

U kunt zich aanmelden bij onze Servicelijn via tel. 020-6262620, per mail service@milieudefensie.nl of per post aan Vereniging Milieudefensie, t.a.v. Servicelijn, Postbus 19199, 1000 GD, Amsterdam. Na aanmelding ontvangt u de agenda, stukken en routebeschrijving. Wij hopen u op 11 juni te mogen begroeten.

Colofon

Down to Earth
Nummer 22, april 2014

Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie en verschijnt zes maal per jaar. Het blad wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De arti- kelen geven niet noodzakelijk het standpunt weer van de Vereniging Milieudefensie. Wie kopij wil inzenden, wordt verzocht vooraf contact op te nemen met de redactie. Over- name van artikelen is mogelijk na overleg met de redactie.

Servicelijn 020 626 26 20 (voor abonne- menten, administratie en vragen)

Redactieadres
Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam
T: 020 550 73 74
F: 020 550 73 10
E: redactie@downtoearth-magazine.nl
www.downtoearthmagazine.nl

Redactieraad Kees van den Bosch, Marlijn Dingshof, Wyke Smit, Jan Paul van Soest, John Verhoeven
Redactie Freek Kallenberg (hoofd), Wendy Koops
Druk Senefelder Misset, Doetinchem
Dit tijdschrift is gedrukt op Reviva Print (100% kringloop)

Abonnement Minimaal €35,- per jaar. U bent dan tevens lid van Milieudefensie. Opzeggingen alleen schriftelijk via de Milieudefensie Servicelijn, Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam. Opzeggen kan tot 1 november voor de eerste helft van het kalenderjaar en tot 1 mei voor de tweede helft van het kalenderjaar.

Advertenties Tarieven en opgave via Adviesbureau Cadex, Tuin 12, 4307 Oosterland (Zld).
T: 0111 64 33 07. F: 0111 64 40 84.
E: info@cadex.nl

ISSN: 2211-0712

Service | Varia

Slobbe

Lente

Het was warmer dan ooit.
Of nee, dat kun je niet zeggen.
Het was, begin maart, warmer dan ooit gemeten.
In mijn tuin kwam het kwik ruim boven de 20 graden.
De lucht was blauw, de vogels floten, de lente begon vroeg.
"Heb je het al gehoord?", vroeg mijn buurvrouw.
Ik slenterde haar kant op.
"Volgende week gaat het sneeuwen. En het wordt koud."
"Nee", zei ik.
"Ja, echt. Het stond in de krant."
Tsja.

Het zou zomaar kunnen. Extreme weersomstandigheden zijn de laat- ste jaren aan de orde van de dag. Een ongewoon lange koude winter. Een ongewoon vroeg voorjaar. Een periode met ongewoon veel wind. Of regen. Of juist droogte.
Je kunt het zo raar niet bedenken, of het gebeurt wel.
De meeste mensen die ik spreek, hebben daar geen moeite mee. Ze- ker dit voorjaar, nu de zon schijnt, vinden we het eigenlijk wel lek- ker.

Ik stond onder de kersenboom en dacht er het mijne van. Een boom die bijna bloeit, kan slecht tegen de vorst. De knoppen vriezen dood; de bloesems in de knop geknakt.
En hoe lang houdt de liefde bij de merels in de tuin het uit, als het plots weer winters sneeuwt?
Gelukkig bleek het niet waar te zijn. Op de website van het *Algemeen Dagblad* was een link gelegd met een artikel van vorig jaar. Per onge- luk. Alsof het om dit jaar ging. Het werd opgepikt in social media – was *trending topic* op Twitter – en ruim 1,4 miljoen lezers werden op het verkeerde been gezet.
De sneeuw liet zich niet zien.

Inmiddels weten we dat de lente, ondanks zijn extreem vroege start, heeft stand gehouden. Het gras groeit, de meidoorn bloeit, en de ker- senboom straalt als vanouds. Haar witte bloesem is betoverend, zo mooi. Ik hoor een specht en geniet van een rondfladderende vlinder. Het woord 'klimaatverandering' is niet gevallen. Daar hoor je sowieso steeds minder over. Na jaren van gesteggel en gewinning hebben we die verandering geaccepteerd.
Alsof dat de normaalste zaak van de wereld is.
In iedere tuin, in iedere straat, in ieder park.

Thomas van Slobbe is directeur van Stichting wAarde en thriller-auteur. Elk nummer deelt hij met ons een lichtvoetig verhaal over duurzaamheid.

Illustratie: Renée Gubbels

Wat schuilt er achter jouw scherm?

Als je verder kijkt dan je scherm zie je wat fabrikanten niet laten zien. Voor het tin in onze tablets, laptops en mobieltjes wordt het Indonesische eiland Bangka verwoest en riskeert deze jongen zijn leven. Milieudefensie wil dat hier een einde aan komt.

Dat kunnen we niet alleen. Samen met jou willen we de makers van onze apparaten vragen verantwoord tin te gebruiken en zo mensen en natuur op Bangka te sparen. Bedrijven luisteren naar hun klanten.

Doe mee en teken vanaf 5 mei de petitie op www.watschuilterachterjouw scherm.nl

milieudefensie
anders kijken, anders kiezen

ADVERTENTIE

Overstromen

Na weken van aanhoudende regenval en zware stormen is de rust op de begraafplaats in het graafschap Somerset in het zuidwesten van Engeland eindelijk weergekeerd. Grote delen van het zuidwesten van Engeland kampten al sinds december vorig jaar met overstromingen. De regen kwam wekenlang met bakken naar beneden. Januari was zelfs de natste eerste maand van het jaar in 250 jaar. De overstromingen zorgden voor veel overlast, mede omdat de Engelsen hun dijken minder goed op orde hebben dan wij.

Toch moet ook Nederland volgens het recente klimaatrapport van het IPCC rekening houden met wateroverlast en overstromingsgevaar. De stroomgebieden van de grote rivieren krijgen te maken met meer extreme neerslag.

Hoge rivierafvoeren kunnen in combinatie met zeespiegelstijging en hoge waterstanden op zee vaker tot gevaarlijke situaties leiden in het benedenrivierengebied, aldus het IPCC. Mede omdat we vaker te maken krijgen met hevige stormen, waardoor het water van de Noordzee wordt opgestuwd en de hoge golven op onze dijken zullen beuken.

Tekst Freek Kallenberg Beeld Toby Melville/Reuters

Hoe laten we Nederland een andere weg inslaan?

Ergens voelen steeds meer mensen wel dat we anders met onze omgeving en grondstoffen moeten omgaan dan we gewend zijn. Toch doet Nederland het als het om duurzaamheid gaat niet bijster best. We rennen rond in een cirkel die we maar moeilijk weten te doorbreken. Heen en weer geslingerd tussen het milieu dat om minder consumptie vraagt en de economie die om meer vraagt.

Toch zullen we minder moeten verspillen van wat de aarde ons biedt. En dat ook eerlijker moeten verdelen.

Maar hoe doen we dat? Dat is in de eerste plaats een kwestie van anders kijken en anders kiezen.

Want is het bijvoorbeeld niet gek dat het aanschaffen van nieuwe spullen vaak goedkoper is, dan het repareren van wat we al hebben? Omdat onze arbeid zwaarder wordt belast dan grondstoffen en energie. En duurzaam zo duurder wordt dan verspilling. Zo zitten er meer mechanismen in onze maatschappij die eigenlijk ongezond zijn. Om ons vee te voeden, worden aan de andere kant van de wereld bossen gekapt om voer te verbouwen.

En bedrijven die zich in Nederland keurig aan de milieu-regels houden, hebben daar in andere, kwetsbare landen vaak minder boodschap aan. Hoog tijd om daar verandering in te brengen.

Dat begint met elkaar wakker schudden en wakker houden.

En dat is nu precies de missie van Milieudefensie. Maar dat kunnen we niet alleen. Daarom vragen we u om ons te blijven steunen. En als u dat nog niet doet, om ons te gaan steunen. Want alleen dan kunnen we samen met u bedrijven en overheid een andere weg in laten slaan.

Kijk op milieudefensie.nl waar we nu mee bezig zijn en hoe u daarbij kunt helpen.

milieudefensie

anders kijken, anders kiezen

